

Nadja Barazutti

Lučka Križmančič

Bruna Visintin

ZGODOVINA

5.
RAZRED

Nadja Barazutti

Lučka Križmančič

Bruna Visintin

ZGODOVINA

5.
RAZRED

BESEDILA

Nadja Barazutti, Lučka Križmančič, Bruna Visintin
Evelina Umek, zgodbe
Besedilo Rimski Trst prirejeno po besedilu Barbare Zlobec
Povzetki iz knjig, ki jih je izdal DŠU

ILUSTRACIJE

Barbara Boneta

RECENZIJE

Darja Kerec, Maja Umek, Pedagoška fakulteta v Ljubljani

KOORDINACIJA

Antonella Bucovaz

PREGLED VSEBINE

Anna Roversi

LEKTORIRANJE

Živa Gruden, Vesna Jagodic

PREDGOVOR

Živa Gruden

STROKOVNA KOMISIJA

Marijan Kravos, Tomaž Simčič, Carolina Visentin

FOTOGRAFSKO GRADIVO

Barbara Boneta, Lučka Križmančič, Darja Kerec, Stanislao Salvi
Vikipedija, prosta enciklopedija, slike v prosti uporabi
Slikovno gradivo iz knjig, ki jih je izdal DŠU

IZDALA

Večstopenjska šola »Pavel Petričič« - Špeter (Videm)
Projekt je bil finančno podprt na podlagi 5. odstavka 11. člena zakona 38/01

Zahvaljujemo se Annalisi Petri (Tiskarna Budin), Stefaniji Rucli, Ceciliji Blasutig, Tini Šinigoj

TISK IN OBLIKOVANJE

Tiskarna Budin, ul. Gregorcic 23, 34170 Gorica

1. natis 2022

Didaktično gradivo v prosti uporabi v skladu s Creative Commons BY-NC-SA

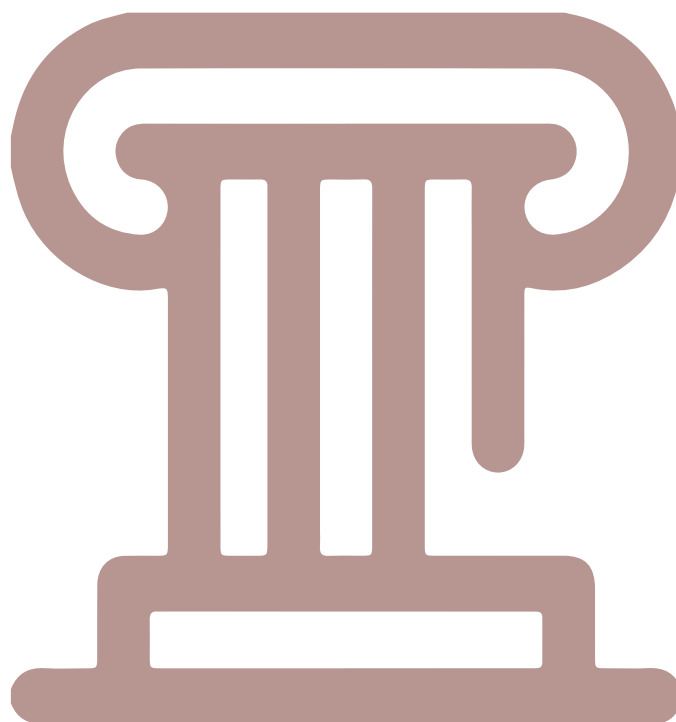
ISBN 978-88-947269-6-1

KAZALO

Predgovor	5
Spoznal/a boš.....	7
Grki	8
Kreta.....	9
Mikene - Nastanek Ahajcev	11
Mestne državice	13
Atene	14
Šparta.....	16
Verstvo	18
Troja	19
Olimpijske igre	20
Delavnica - Grška igra s prstnicami.....	22
Grško - perzijske vojne	23
Grški dosežki: znanost, umetnost, filozofija.....	25
Še nekaj zanimivosti.....	27
Doba propada	29
Makedonci	30
Aleksander Veliki	31
Najstarejša italska ljudstva.....	32
Etruščani	33
Ustanovitev Rima.....	36
Kralji.....	37
Republika	38
Osvojitev Italije in cestna omrežja	39
Medpredmetna povezava - likovna vzgoja	41
Vojne s Kartažani.....	42

Vojne z raznimi ljudstvi	44
Življenje v Rimu	45
Delavnica - Rimska hiša.....	50
Delavnica - Rimska toga	51
Rimski bogovi	52
Težave v Republiki	54
Prva državljanska vojna	54
Rimske province.....	55
Konec Republike.....	56
Juliji Cezar	56
Cesarstvo	58
Rimska vojska	60
Drugi cesarji	62
Kršćanstvo in Milanski edikt	63
Propad rimskega imperija	65
Razdelitev cesarstva.....	66
Rimljani v naših krajih	67
Rimski Trst.....	70
Zgodilo se je v Ljubljani.....	80
Literatura in viri.....	82

Drage učenke in učenci, drage učiteljice, dragi učitelji, dragi starši,

v knjigi, ki jo imate v rokah, je zbrano učno gradivo iz zgodovine, predmeta, ki nam skozi poznavanje preteklosti pomaga pri razumevanju sveta, v katerem živimo. Lani ste pri zgodovini spoznali najstarejše, tudi zelo oddaljene civilizacije, letošnja snov pa nam bo časovno in geografsko bližja, saj se bomo posvetili Grkom in Rimljanom in se z njimi sprehodili vse do konca starega veka.

Starim Grkom dolgujemo veliko znanja, ki je še danes veljavno in uporabno, na področju matematike, fizike, filozofije itd. Spomnimo se le na Pitagorov izrek in druge matematične zakone, ki nosijo ime grških učenjakov, ki so jih odkrili. Tudi cela vrsta besed, ki jih danes uporabljamo, izhaja iz grščine, tako poimenovanja različnih znanosti (geografija, biologija, astronomija, ekologija ...) ali družbeno izrazje (politika, demokracija, anarhija ...).

Rimljani so postavili prvo veliko državno tvorbo v Evropi in ponesli svoj vpliv po skoraj vsej stari celini. Tudi v naših krajih so se mudili in pustili kar nekaj pomembnih sledi, tako da si lahko kar neposredno ogledamo njihovo arhitekturo in predmete, ki so jih uporabljali.

Danes živimo v svetu informacij, ki jih z lahkoto pridobivamo vsepovsod in ki nas včasih kar zasujejo, tako da le s težavo izluščimo tiste, ki so res pomembne in za nas potrebne. Podatki pa kar hitro zastarijo in jih moramo stalno preverjati in obnavljati. Rekli boste, da za zgodovino to ne velja, ker pač govori o preteklosti. Toda tudi o preteklosti lahko s sodobnimi orodji in metodami, ki jih nekoč niso poznali, odkrijemo marsikaj novega in včasih celo spremenimo pogled na določene pojave.

Učbenik je zato danes predvsem orodje, ki nam pomaga razvijati sposobnosti povezovanja, sklepanja, analize in sinteze, orientacije v času in prostoru, predelave informacij in tako naprej. Razvija tudi jezikovne veščine, predvsem ustreznost izražanja in usvajanje strokovne terminologije.

Učbenik in učiteljevo posredovanje sta zato danes potrebna predvsem zato, da se naučimo, kako se učiti, kako pridobivati nove informacije in novo znanje, to pa je pridobitev, ki nam bo koristila vse življenje. Pa tudi za to, da nam pridobljeno znanje pomaga utrditi odnos spoštovanja do tega, kar so ustvarile prejšnje generacije, in odgovornost glede tega, kaj sami prepuščamo naslednjim.

Učno gradivo spodbuja samostojno in skupinsko delo, kar nam pomaga, da znanje utrdimo, obenem pa navaja k sodelovalnemu vzdušju v razredni skupnosti.

Za našo šolo je vsako novo učno gradivo, vsak nov učbenik ali delovni zvezek pomembna pridobitev, in prepričana sem, da bo tudi to razveselilo učence, učitelje in starše, saj so avtorice vanj vložile veliko znanja, izkušenj in ne nazadnje dobre volje.

Živa Gruden, ravnateljica

5

ZGODOVINA

Spoznal/a boš:

- kako se je razvila grška civilizacija;
- kaj so bile mestne državice;
- kateri so bili bogovi Olimpa;
- kaj so bile olimpijske igre;
- zakaj je grška civilizacija propadla;
- kdo so bili Makedonci;
- kdo so bili Etruščani;
- kako se je razvila rimska civilizacija;
- kakšno je bilo življenje v starem Rimu;
- kako je prišlo do konca Republike.

GRKI

UVOD

Grška civilizacija se je začela razvijati na južnem delu Balkanskega polotoka. Tam so se okoli 2000 let pr. n. št. naselila najrazličnejša grška plemena: **Ahajci**, **Dorci**, **Jonci**, **Eolci**. Poselili so tudi otoke v Egejskem in Jonskem morju ter obale Male Azije. Prišli so tudi v stik s prvo visoko evropsko kulturo, ki se je razvila na Kreti. Skupno ime Grki so jim dali kasneje Rimljani.

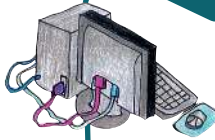
Grčija je pretežno gorata in gričevnata dežela z ozkimi dolinami in manjšimi rekami. Podnebje je sredozemsko, vendar precej suho. Zemlja zato ni ravno primerna za kmetijstvo, uspevata predvsem trta in oljka. Redili so ovce in koze. Grčijo sestavlja tudi več kot 1400 otokov.

Prvi prebivalci Grčije so se najprej naselili **na Kreti**, največjem grškem otoku. Zaradi neugodnega podnebja za poljedelstvo so se Krečani ukvarjali predvsem s pomorsko trgovino in izdelovanjem keramičnih in zlatih predmetov.

Deželo so okoli leta 1400 pr. n. št. zasedli Ahajci. Sami sebe so imenovali Heleni, deželo pa Helado. Grčija slovi po zelo ugodni zemljepisni legi in je bila v središču vseh sredozemskih kultur. Grki so bili pomorščaki in ribiči. Navezali so stike s Feničani, Krečani in drugimi ljudstvi ter se lotili pomorskega trgovanja.

Veliko spremembo so Grki doživeli v 3. stol. pr. n. št., ko so z vzhoda začeli prihajati vplivi iz Mezopotamije, Azije in Egipta, ki so prinesli baker in bron ter zagnali grško trgovino. Nastaneta **Kretsko-Minojska in Mikenska kultura**.

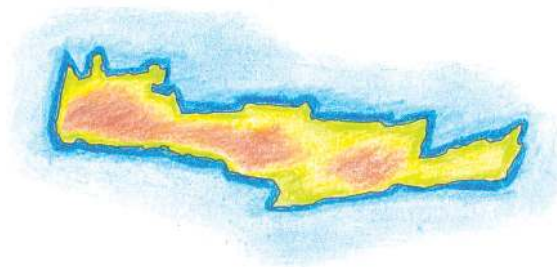
MEDPREDMETNA POVEZAVA Državlјanska vzgoja

Demokracija v stari Grčiji in demokracija danes. Poišči, v katerih evropskih državah vladajo še danes kralji.

www.bbc.co.uk/schools/primaryhistory/ancient_greeks/

KRETA

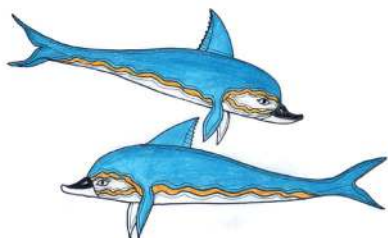
Na Kreti je pred prihodom Ahajcev cvetela visoka kultura. Že v bronasti dobi je bila najpomembnejše središče v Egejskem morju. Prva mesta so bila postavljena v letih 2000 pr. n. št., nastajala so ob kraljevih palačah. Palače so bile središče vsega življenja v mestu. Tu so bile zaloge hrane, tu so prebivali kralj.

Bila so tudi skladišča obrtnih izdelkov. Njihova notranjost je bila bogato in barvito okrašena. Mesta so mnogokrat močno poškodovali potresi, vendar so jih vedno obnovili in še povečali.

Največji mesti sta bili Knosos in Fajst. Krečani so bili uspešni trgovci in pomorščaki. Trgovali so po celem Sredozemlju, med drugim tudi z Egiptom. Od starih Egipčanov so se naučili obdelovati slonovino. Pluli so do libijske obale, Egipta, Španije, Sirije. Močne stike pa so

navezali tudi z celinsko Grčijo. Izvažali so nakit, vrče, vino, olive. Uvažali pa so predvsem kovine in tudi nekaj pšenice, čeprav so se kasneje od drugih civilizacij naučili gojiti pšenico. Uporabljali so že pisavo, ki je znana kot linearna pisava A in je še danes niso razvozlati (ostali Grki so imeli pisavo, podobno feničanski). Kretska kultura je zamrla približno leta 1400 pr. n. št., ko so Ahajci napadli Kreto, ki so jo že bile opustošile naravne katastrofe. Knosos naj bi zajel tudi velik morski val, ki je sledil izbruhu vulkana na otoku Tera.

Dečki so na Kreti svojo moškost dokazali v posebnem preskakovanju razdivjanega bika, pri tem jih je veliko pomrlo. Isto so delala tudi dekleta.

ZANIMIVOSTI

Značilno za kretska kultura je upodabljanje podob iz sveta živali in rastlin, radi pa so upodabljali tudi ženske. Na moker omet so nanašali barvo za ozadje, nato so dodajali še druge, še posebno rdečo in sinje modro. Med najlepše izdelke sodijo keramika, posode, pečatniki, zlat nakit.

ALI VEŠ,

da je bilo najpomembnejše kulturno središče na Kreti Knosos, središče gospodarskega, družbenega in kulturnega življenja?

Legenda pravi, da je živel v Knososu vladar Minos, ki je dal zgraditi labirint in večnadstropno palačo s številnimi stebri. Palačo s številnimi sobami in hodniki so krasile freske s podobami iz narave in prizori iz vsakdanjega življenja.

O Minosovem kraljestvu sta znani zgodbi o prvih letalcih Dedalu in Ikaru, ki sta kot ujetnika hotela zbežati s Krete domov. Druga pa govori o strašni pošasti Minotavru, ki jo je ubil atenski junak Tezej.

TEZEJ IN MINOTAVER

Ko so Atenci umorili sina kralja Minosa, je Minos zasedel Atene. Atence je zavezal, da so vsako leto poslali na Kreto sedem mladeničev in mladenk. Namenjeni so bili za človeške žrtve Minotavru, ki je živel v labirintu. Neko leto se je junak Tezej priključil tej skupini s ciljem, da ubije Minotavra. Na Kreti se je

Minosova hči Ariadna zaljubila vanj in mu podarila čaroben meč ter klobčič niti. Tezej je med potjo odvijal to nit, tako da je po uspešno opravljeni nalogi našel pot iz labirinta.

Ko se je Tezej zmagovito vrnil, je Ariadna zbežala z njim, toda Tezej jo je spečo pustil na otoku Naksos. Tu je postala žena boga Dioniza.

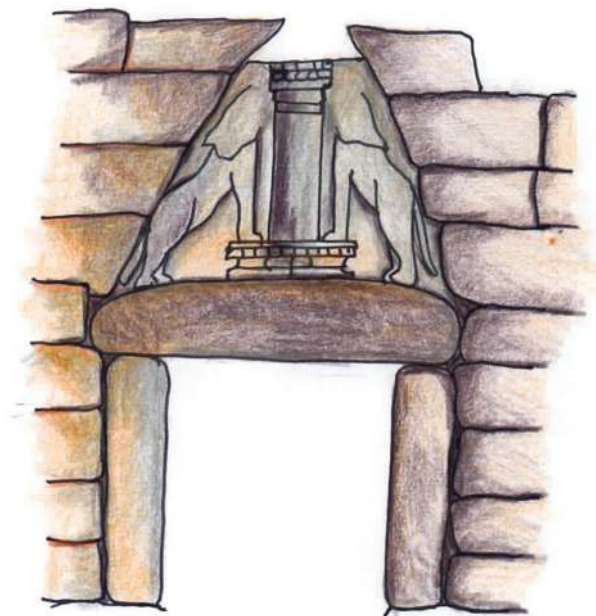

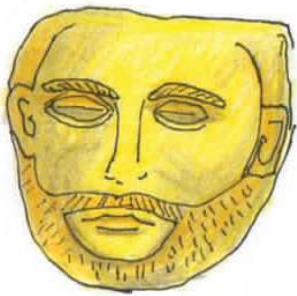
MIKENE

Nastanek Ahajcev

Mikene so bile eno od peloponeških mest, ki so jih na vzpetinah gradili Ahajci. Razvijale so se v senci starejših in naprednejših civilizacij. Okoli leta 1600 pr. n. št. so na Peloponezu nastale neodvisne države, ki so jim vladali kralji. Mikenska država je bila od vseh najbolj gospodarsko razvita in najmočnejša, zato se po njej tudi imenuje to obdobje.

Višek razvoja je dosegla približno 1600 let pr. n. št. Mikenska mesta so bila obdana z zidovi, ki so bili grajeni iz velikih, brez malte skupaj zloženih kamnov, zato jih je bilo zelo težko osvojiti (npr. Trojo so osvajali 10 let).

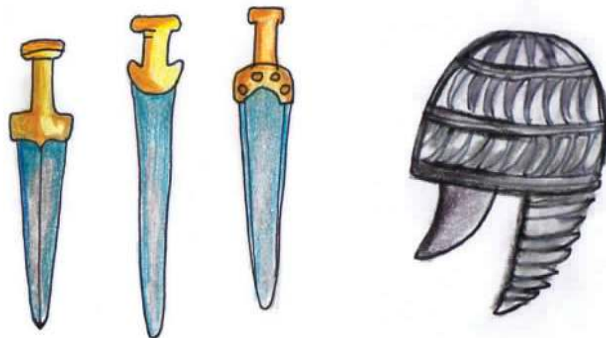

Grki so to obzidje imenovali **kiklopsko obzidje**, saj so mislili, da človek ni mogel zgraditi česa takega, in so delo pripisovali enookim velikanom Kiklopom. Mikenci so gradili tudi grobnice, v katere so k pokojnikom polagali dragocene predmete. Tudi Mikenam so vladali kralji.

Glavna dejavnost Mikencev je bilo kmetijstvo, vendar so bili dobri pomorščaki in so s svojimi ladjami prepluli ves tedanji svet. Višek so Mikenci dosegli, ko so leta 1450 pr. n. št. osvojili že tako oslABLJENO Kreto in prevzeli njeno trgovino.

Okoli leta 1150 pr. n. št. so s severa vdrli Dorci in uničili mikensko kulturo. Kultura Dorcev je bila neprimerno nižja kot mikenska. Z dorskim prihodom se je v Grčiji začelo temno obdobje grške zgodovine. Zamrla je trgovina, ljudje so se ponovno ukvarjali le s kmetijstvom. Nekdanje palače so zamenjale hiše iz gline, žlahtnih kovin ni bilo več.

Takrat se je v Grčiji pojavila neznana kovina, železo.

Vojaška oprema

ZANIMIVOSTI

Ahajci so uporabljali pisavo, ki jo imenujemo linearna pisava B. Pisali so na glinene ploščice, zapisi pa so nastajali za potrebe popisovanja dajatev. Poleg tega so bili Ahajci mojstri tudi v obdelovanju zlata, o čemer pričajo zlate posmrtnne maske in nakit, ki so jih našli v Mikenah.

MESTNE DRŽAVICE

Grčija razpolaga s skromnimi površinami obdelovalne zemlje, zato ni bila najbolj primerna dežela za naselitev. Grki so se zbirali po družinskih skupnostih in ustanavljali mesta, kjer so se hitro organizirali. Tako je nastala **mestna država ali polis**. Vsaka polis je imela svoje zakone in vlado. Zaradi hribovitega ozemlja pa te državice niso bile med seboj povezane. V začetku so mestnim državicam vladali kralji, ki so se prvotno – kot vsi ostali državljani – ukvarjali s poljedelstvom. Kasneje so prevzeli oblast plemiški in bogati ljudje, aristokrati. Zato taki obliki vladanja, kjer »vladajo najboljši«,

pravimo **aristokracija**. Mestne državice so med seboj tekmovali in se bojevale. V nekaterih primerih pa so združevale svoje moči, da bi pregnale nasprotnike, Perzije.

Grki so živeli v družinski skupnosti. Glavno besedo je imel oče, ki je bil tudi poglavar družine. Žene so skrbele za hišo in vzgojo otrok. Poljske pridelke so si izmenjavali in navezali stike z drugimi mestnimi državicami in deželami.

V grških skupnostih so živeli tudi sužnji. Na začetku so to bili prvotni prebivalci, ki so se morali podrediti novim naseljencem. Kasneje so zaslužnili vojaške ujetnike. Kmetje in obrtniki so bili svobodni, niso pa imeli pravic pri upravljanju države.

Vsaka mestna državica je imela svojo upravo, svoje zakone in običaje. Po pomembnosti sta izstopali Šparta in Atene.

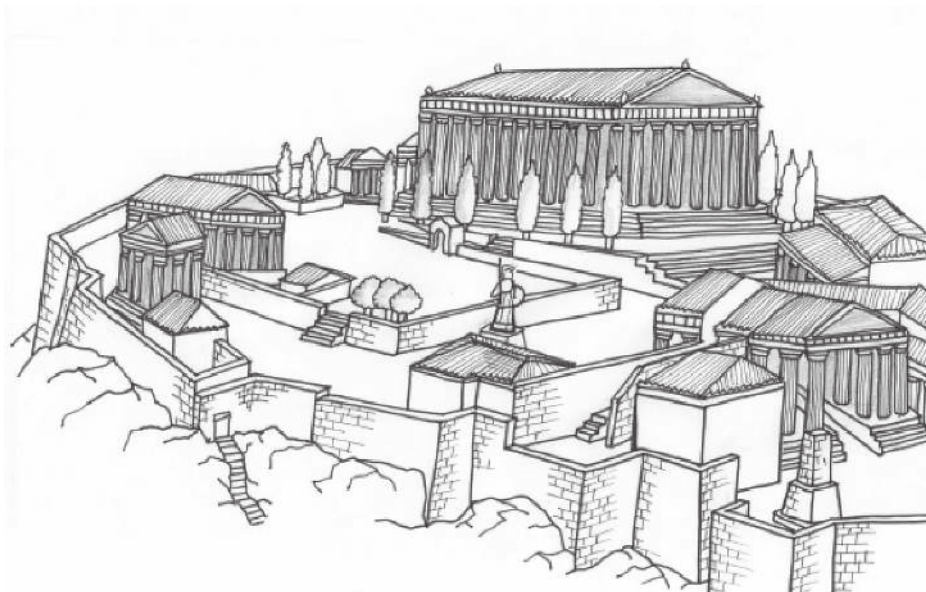

ATENE

Ena izmed najpomembnejših mestnih državic so bile Atene, ki so še danes glavno mesto Grčije. Atene ležijo na polotoku Atika, kjer so se naselili Jonci. Imeli so izhod na morje s pristaniščem Pirejem, kar jim je omogočilo trgovino in nadzor nad okolico. Ker Atika ni rodovitna dežela, so se Atenci že v najstarejših časih ukvarjali z obrtništvom, s trgovino in pomorstvom.

Atene

UREDITEV DRŽAVE

Na začetku so v Atenah vladali kralji. Ljudstvo ni bilo zadovoljno z njimi, zato jih je odstranilo. Oblast je prešla na aristokrate, ki so skupaj z devetimi izvoljenimi državljani urejali polis. Razen sužnjev so lahko vsi volili svoje predstavnike in odločali o skupnem dobrem.

Ker zakoni niso bili zapisani, je aristokrat Solon sestavil prvo atensko zakonodajo. Prebivalce je razdelil glede na njihovo premoženje. Vsi so lahko sodelovali pri vodstvu države. Določil je tudi pravice in dolžnosti vsem državljanom, kmetom je celo zbrisal dolgove in si jih je na tak način pridobil. Načinu vladanja, kjer lahko vsi državljani sodelujejo pri upravljanju in odločanju, pravimo demokracija. Atenci so prvi v starem veku uvedli tak način vladanja.

Atenci so se razlikovali od drugih tudi v javnem življenju. Starejši ljudje so vzgajali mlade, a dopustili so jim tudi lastne pobude. Vzgajali so jih za javno življenje, predvsem v družinskem krogu.

VZGOJA V ATENAH

Atenci so bili prepričani, da se pri vzgoji otrok morajo ravnati po načelu: zdrav duh v zdravem telesu. Pomembna ni bila le telesna vzgoja, ampak tudi vzgoja duha in značaja.

Solon je bil aristokrat, ki je uvedel ustavo, kjer so bila določena tudi vzgojna načela Atencev. Podlaga celotne vzgoje je bila družina, zato so za vzgojo najprej skrbeli starši. Do sedmega leta starosti so se otroci igrali doma, pomagali staršem pri raznih opravilih in se udeleževali družinskih praznovanj.

Po sedmem letu starosti so začeli hoditi v zasebno šolo. Tam so se učili branja, pisanja, deklamiranja, učenja na pamet za urjenje spomina in govornih veščin. Pisali so s kovinskimi ali slonokoščenimi pisali na tablice iz voska. V šoli so imeli tudi telesno vzgojo. Učil je pedagog, ki je bil lahko tudi primerno izobražen suženj.

Z osemnajstim letom so mladeniči postali polnoletni in so šli za dve leti v vojaško službo. Dekleta niso hodila v šolo, pri materah so se učila gospodinjiti, presti in šivati.

Solon je tudi določil, da si mora vsak državljan poskrbeti delo. Nihče ni smel živeti na račun drugih. Otroci so morali tudi pomagati onemoglim staršem. Če se tega niso držali ali so z njimi ravnali na grd način, so izgubili vse pravice.

Parthenon

Atenin tempelj Nike

ŠPARTA

Na Peloponezu v deželi Lakoniji so se naselili bojeviti Dorci. Ustanovili so mestno državico Šparto. Državica je bila urejena po vojaško, da bi bili pripravljene vedno na boj. Obdelovanje zemlje, trgovino, obrtništvo in umetnost so prepustili prvotnim prebivalcem in sužnjem.

Šparta

UREDITEV DRŽAVE

Špartancem sta vladala dva kralja, ki sta bila v mirnem času sodnika in duhovnika, med vojno pa poveljnika. O zakonih so odločali starešine, ki so bili stari nad 60 let, državljani, ki so dopolnili 30 let, pa so v ljudskem zboru zakone predlagali. Pri Špartancih so bili pomembni efori, ki so kraljema pomagali pri upravljanju države, skrbeli so za red in za izvajanje zakonov. Skupina petih eforov je služila državi eno leto.

Špartanci niso cenili umetnosti. Pomembna pa je bila vzgoja mladine, kateri so posvečali veliko pozornost. Mlade so navajali prenašati težave v najtežjih okoliščinah, da bi se telesno in duhovno utrdili za boj. Načelo špartanske vzgoje je bilo: »Spoštuj starost in odgovarjaj kratko in jedrnato!«

ALI VEŠ,

da je neki Perzijec grozil špartanskemu vojaku, da je perzijska vojska tako številna, da bodo vojaki s puščicami zatemnili sonce?

Špartanec mu je odgovoril:

» Še boljše, bojevali se bomo v senci! «

ALI VEŠ,

da beseda demokracija izvira iz grških besed demos (ljudstvo) in krates: vladati? Vendar v Atenah pri vladanju niso smeli sodelovati: ženske, tujci in sužnji.

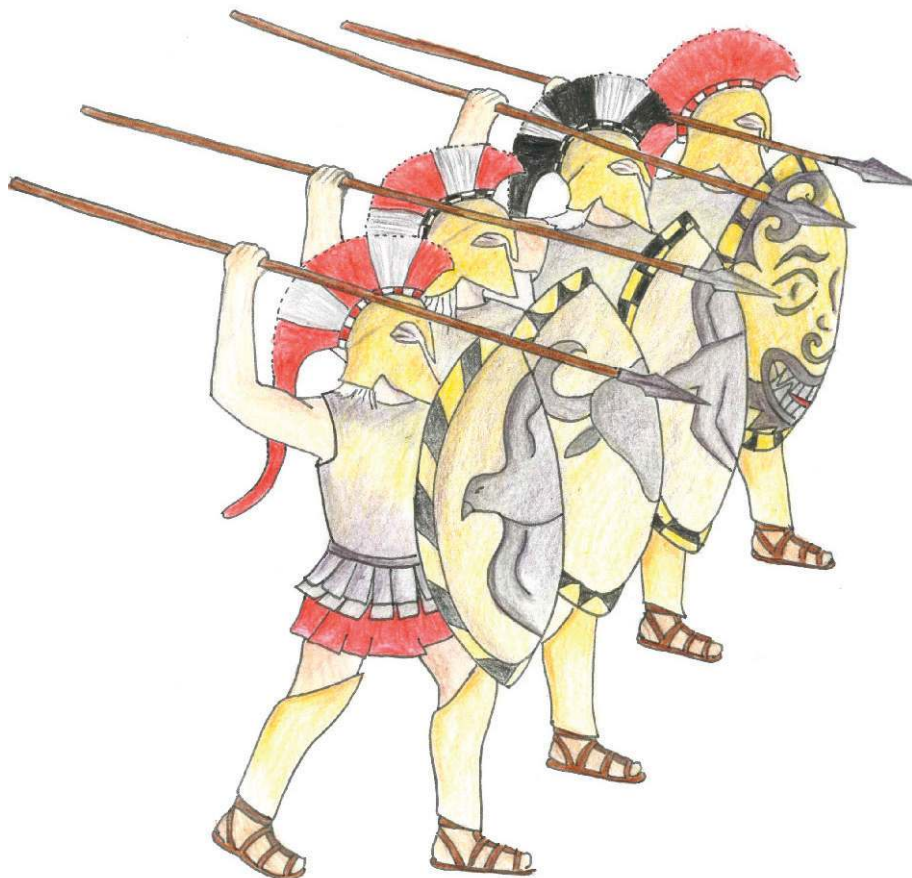
VZGOJA V ŠPARTI

Za Špartance je bila vzgoja mladine zelo pomembna. Dečke so od sedmega leta naprej vzgajali za dobre vojake, šibkejši pa so takoj zavrženi. Ostali so šli v državni zavod, kjer so se vojaško urili in telovadili. Tekali so, skakali, se borili, plavali, metali disk in kopje ter se urili v orožju. Naučili so se prenašati napore, lakoto, žejo, mraz, vročino in utrujenost. Tudi hrana, obleka in bivališče so bili zelo skromni.

Glavna dolžnost vsakega Špartanca je bila brezpogojna pokorščina. V družbi starejših je smel deček govoriti le, če je bil vprašan, in še tedaj na kratko. Dečke so vadili v zvižčnosti, kar je prišlo prav v vojni. Pisati in brati so se naučili le za silo. Morali pa so znati prepevati junaške in bojne pesmi.

Skoraj enako strogo so vzgajali dekleta. Ostala so sicer pri starših, a so se morala vaditi v telesnih vajah ter junaško prenašati tudi največje žrtve za domovino. Žene in otroci so prebivali v skromnih hišah, moški pa v vojašnicah. Njihova hrana je bila večinoma preprosta. Navadili so jih prenašati težave v najtežjih okoliščinah, da bi se telesno in duhovno utrdili za boj.

Špartanske vzgoje je bilo: »Spoštuj starost in odgovarjaj kratko in jedrnato!«

VERSTVO

Grki so bili mnogobožci, verovali so torej v več bogov. Vsi grški bogovi so bili podobni ljudem, imeli so njihove dobre in slabe lastnosti, vendar so bili za večno mladi in nesmrtni.

Najvišji bog je bil Zevs. Bil je kralj in oče vseh bogov. Vladal je celotnemu vesolju. Živel je na gori Olimp, od koder je urejal stvari na Zemlji. Kadar je npr. na Olimpu grmelo in pihalo, so bili Grki prepričani, da se Zevs jezi.

Hera	boginja doma in družine	Zevsova žena
Atena	boginja modrosti	Zevsova hčerka, ki je oborožena skočila iz njegove glave
Apolon	bog sonca, pesnikov in pevcev	prebival je na gori Parnas v družbi 9 muz
Ares	bog vojne	
Dioniz	bog zabave	
Pozejdon	bog morja	Zevsov brat
Afrodita	boginja lepote in cvetja	

Zevs

Ares

Atena

Apolon

Hefajst

Artemida

Grki so bogovom gradili svetišča, kjer so jim na žrtvenikih darovali živali in pridelke. Gradili so tudi posebna svetišča, imenovana **preročišča**, kjer so svečeniki napovedovali človekovo usodo. Najbolj znano je bilo **Apolonovo svetišče v Delfih**, kjer je svečenica Pitija prerokovala ljudem, zlasti pred odhodom v vojno. Delfsko preročišče je bilo znano tudi izven Grčije.

Ostanki svetišča ob Delfskem preročišču

ZANIMIVOSTI

Slaven pesnik z imenom Homer je pisal vznemirljive zgodbe o bogovih in junakih. Njegova pesnitev Odiseja pripoveduje o dogodivščinah grškega vojaka Odiseja, ki se po vojni s Trojo vrača domov na Itako.

TROJA

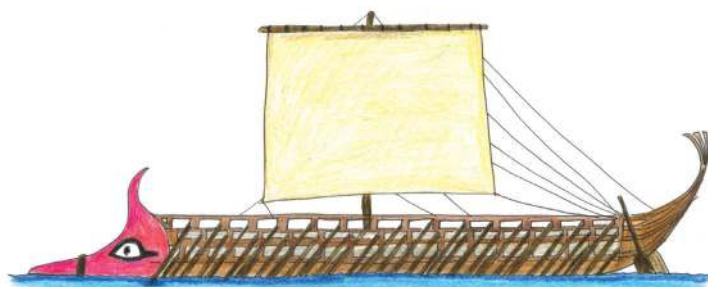
Mesto Troja je ležalo v severozahodnem delu Male Azije. Ker je mesto ležalo na pomembni poti med Evropo in Azijo, se je razvila trgovina. Vendar mesta ne poznamo samo zaradi tega, ampak iz pesnitve grškega poeta Homerja, ki je v pesnitvi Iliada opisal dolgoletno vojno med Trojanci in Grki.

Trojanski kraljevič Paris je ugrabil Heleno, ženo špartanskega kralja Menelaja, in jo pripeljal v Trojo. Čeprav je bil brat Hektor zaradi tega zelo jezen, ni uspel prepričati Parisa, da se Menelaju opraviči in mu vrne ženo. Zaradi tega so Grki napovedali vojno Troji. Premagali so Trojance s pomočjo Odiseja, zvitega grškega junaka z Itake. Ta je dal zgraditi velikega lesenega konja, v katerem so bili skriti grški vojaki. Trojanci so sprejeli konja v dar kot znak premirja, vendar so ponoči vojaki šli iz konja in premagali Trojance. Heleno so vrnili možu.

Druga znana Homerjeva pesnitev je Odiseja, kjer Homer opeva Odisejev desetletni povratak na rodno Itako.

Boj med Grki in Trojanci

Bojna grška trirema

OLIMPIJSKE IGRE

Vsaka štiri leta so Grki prirejali Olimpijske igre v čast najvišjemu bogu Zevsu. Prirejali so jih v mestu Olimpiji na Peloponezu. Igre so ponavadi trajale pet dni. Nastopali so predstavniki vseh grških mest in vasi. Ženske niso smele tekmovati. Tekmovalci so se merili v peteroboju (tek, met diska in kopja, skok v daljino, rokoborba), pozneje še v konjskih dirkah. Zmagovalci so dobili oljčni ali lovorov venec kot najvišjo čast. Med igrami je veljal olimpijski mir, to je bil čas sklepanja poznanj in prijateljstev.

Šport je bil pri Grkih velikega pomena. Telesno dobro pripravljene fantje so bili tudi dobri vojaki. Vsaka polis je imela tudi svojo telovadnico (gimnazij), kjer so fantje utrjevali telesno moč.

Poleg športnih tekmovanj so se vrstile tudi gledališke predstave, kjer so pesniki brali svojo poezijo. Vse to pa je bilo v času iger namenjeno samo moškim obiskovalcem.

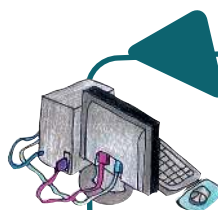
Po igrah so Grki šteli leta. Obdobje štirih let med dvema prireditvama so imenovali olimpiada. Prve olimpijske igre so bile leta 776 pr. n. št., zadnje pa leta 394 pr. n. št., ko jih je rimski cesar Teodozij prepovedal.

Grška vaza

Olimpija danes

MEDPREDMETNA POVEZAVA Gibalna vzgoja

Spoštuj pravila pri igri.
Pozanimaj se, kje so bile zadnje Olimpijske igre in kje bodo naslednje.

ZANIMIVOSTI

Vsako državo sta sestavljala mesto in njegova okolica. Mnoge mestne države so ležale ob morju in so imele tudi pristanišča.

SLOVARČEK

Labirint: kraj, kjer se lahko zgubiš

Polis: pri starih Grkih mestna državica

Filozof: mislec, ki razmišlja in razglablja o splošnih življenjskih vprašanjih

Efor: nadzornik, ki je pomagal kraljema pri upravljanju države

Odgovori:

Kje se je razvila grška civilizacija?

Kaj veš o Krečanih?

Zakaj so se Grki podajali na morje in s čim so trgovali?

Katere bogove so častili?

Kaj veš o olimpijskih igrah?

Kaj so mestne državice?

Kje je nastala Šparta?

V čem sta se razlikovali Šparta in Atene?

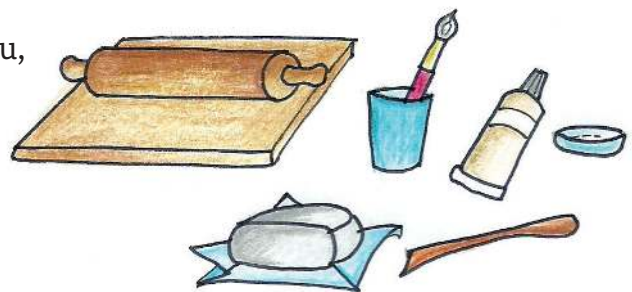
DELAVNICA

Grška igra s prstnicami

Prstnice so kosti v prstih. Grki so v različnih vrstah iger uporabljali ovčje ali kravje prstnice na različne načine. Služile so jim tudi kot igralne kocke. Na samem začetku ni šlo za igro. Starim Grkom so služile za napovedovanje prihodnosti.

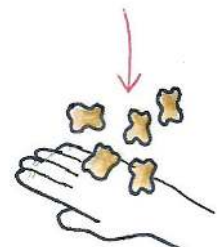
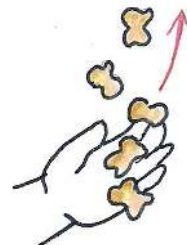
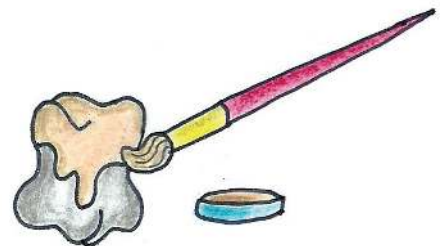
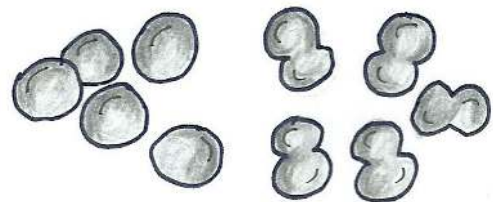
Potrebujemo:

- ✓ modelirno maso, ki se suši na soncu,
- ✓ kuhinjski valjar,
- ✓ desko za rezanje,
- ✓ modelirko,
- ✓ krem akrilno barvo,
- ✓ čopič,
- ✓ lonček z vodo.

Potek:

1. Modelirno maso razdelimo na pet majhnih žogic.
2. Žogice oblikujemo v obliko osmic.
3. Z modelirko vsaki osmici naredimo zarezo po sredini stranice. S prstom na enem koncu vsake osmice naredimo jamico.
4. Ko se osmice posušijo, jih pobarvamo s krem barvo.
5. Ko se barva posuši, se lahko igramo. Vseh pet kosti položimo v dlan. Vržemo jih v zrak, nato hitro obrnemo roko.
6. S hrbtno stranjo dlani skušamo ujeti čim več kosti. Igralec, ki ujame vse kosti, zmagaja, sicer se igra nadaljuje.
7. Kost, ki padejo na tla, pobere in pri tem poskusimo obdržati druge kosti na roki. Vržemo jih s prosto roko in jih ponovno skušamo ujeti.
8. Zmagovalec je vedno tisti, ki prvi ujame vse kosti.

GRŠKO-PERZIJSKE VOJNE

V 6. in 5. stoletju pr. n. št. so Perzijci ustanovili prvo svetovno državo, ki je segala od Egipta in Egejskega morja na zahodu do reke Ind na vzhodu. Grške države v Mali Aziji so se Perzijcem uprle in niso hotele plačevati davkov perzijskemu kralju **Dareju**. Zato je Darej napadel Grčijo.

Priprava na boj

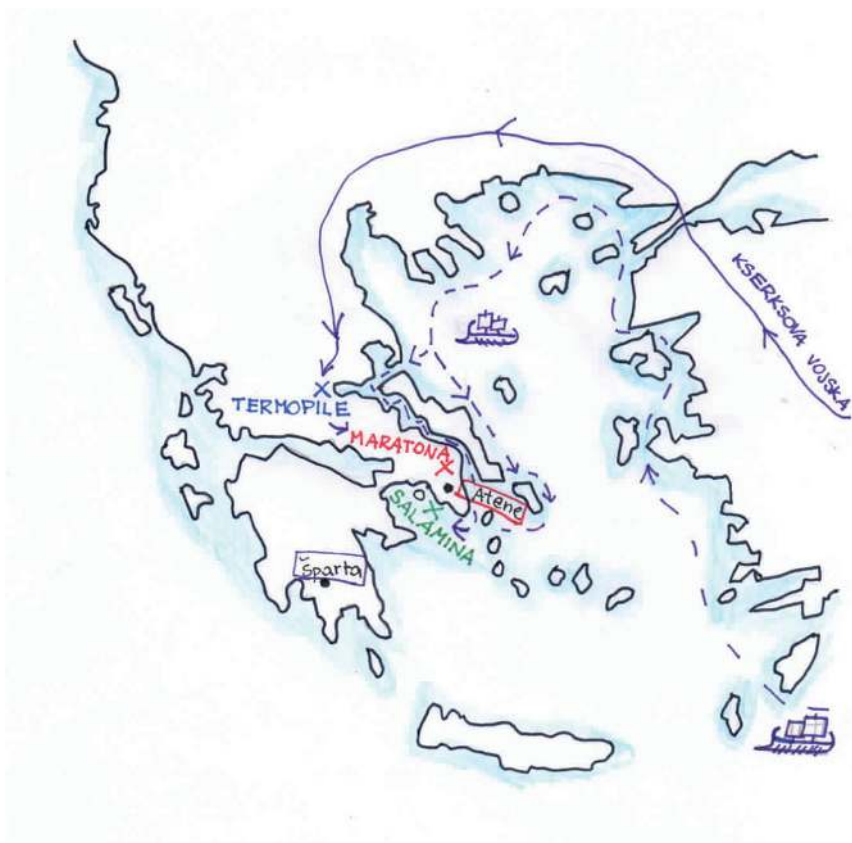
Bitka na **Maratonskem polju** v bližini Aten iz leta 490 pr. n. št. je prva večja bitka. Grki so kljubovali 20.000 perzijskim vojakom in jih prisilili k umiku. Vest o zmagi je v 42 km oddaljene Atene prinesel sel, ki se je nato zaradi utrujenosti mrtev zgrudil na tla.

Druga večja bitka je bila v soteskah **Termopile**. Čeprav je Perzijcem pokazal pot izdajalec, so to Grki ugotovili in se pravočasno umaknili. Špartanci so se borili do zadnjega moža, Atenci so zbežali na bližnje ladje in otoke, vendar niso uspeli preprečiti požiga Aten. Kralj **Kserks**, naslednik Dareja, je priznal grško moč.

Atenska ladja

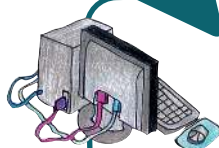
Večja pomorska bitka je bila pri otoku **Salamini** leta 480 pr. n. št., ko so v neprijaznih vodah Perzijci klonili okretnejšim grškim ladjam Egejskega otočja. Kserks je tudi tokrat priznal premoč grške vojske, ki se je borila za svobodo in politični sistem države, ki je bil nedvomno naprednejši od Kserksovega.

Perikles

Grška politična moč se je tako znatno povečala in začelo se je novo obdobje grške kulture. Atene so v okviru mestnih državic prevzele vodilno vlogo. Polisi so se med seboj povezale in začele zbirati denar za vzdrževanje skupne vojske. Atenci pa so si del denarja prisvojili in zgradili nove stavbe kot na primer Partenon, povečali obseg mesta, dogradili пристanišče Pirej. V 5. stol. pr. n. št. so Atene doživele razcvet. V mestu so se začeli zbirati filozofi, kiparji, dramatik in drugi umetniki. Temu obdobju pravimo **zlata doba Aten**. V tistem obdobju je vladal **Perikles**.

MEDPREDMETNA POVEZAVA Slovenščina

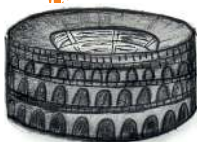
Preberi pripovedki Dedal in Ikar ter Trojanski konj.

Izberi pripovedko, ilustriraj jo in izdelaj strip.

Sestavi lepak.

Zakaj takšno pripoved imenujemo bajka? Preberi slovensko bajko.

ZANIMIVOSTI

Pri Grkih so bila oblačila pretežno iz lanu in volne, tako moški kot ženske so nosili vrečasto tuniko kiton, čez pa plašč himaton. Ženske so nosile peplos iz ohlapnega pravokotnega blaga, spetega na ramenih s sponkami. Bogati so nosili tudi svilene obleke. Doma so hodili bosi, sicer so nosili sandale ali v mrazu zimske čevlje s podplati iz plute, usnja ali lesa. Grkinje so imele dolge lase, spete na tilniku v figo z mrežo in različnimi trakovi. Dolge lase so nosili tudi moški v Šparti.

ALI VEŠ,

da so Grki gradili več vrst hiš, in sicer iz lesa, nežgane opeke ali proda, vse pa so imele več sob, skromno pohištvo in na sredini atrij? Premožnejši so imeli celo kopalnice in toplo vodo. Ženski prostori so bili ločeni od moških.

Odgovori:

Katere bitke grško-perzijskih vojn poznaš?

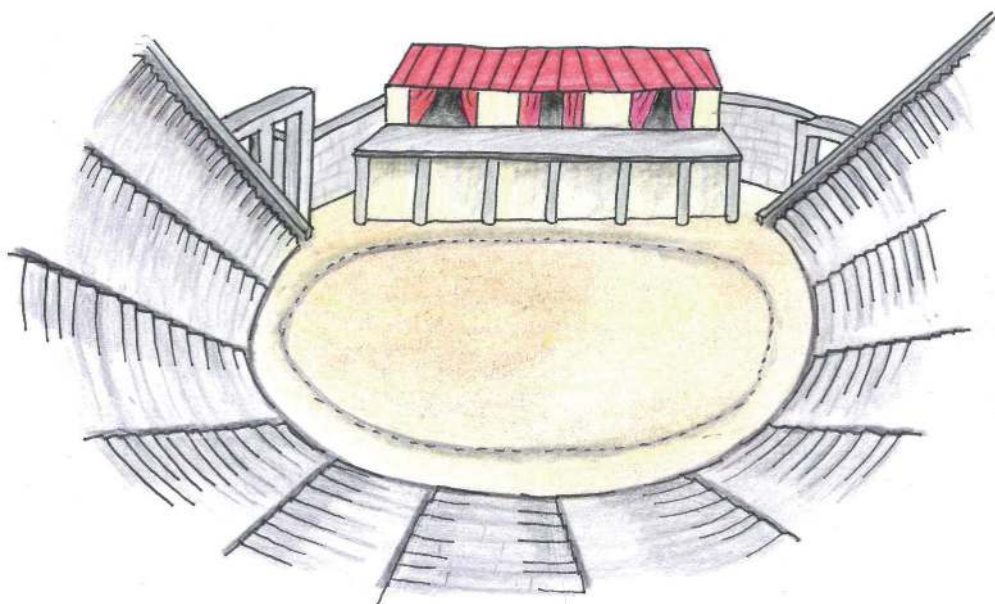
Katera doba se je začela v obdobju, ko je vladal Perikles?

GRŠKI DOSEŽKI: ZNANOST, UMETNOST, FILOZOFIJA

Začetke zgodovine poznamo po grškem zgodovinarju **Herodotu**, ki je napisal zgodovino Grkov. **Hipokrat** je bil znan zdravnik, ki je napisal, da je treba telo preučevati in zdraviti. Hipokratova prisega je znana še danes; v njej so postavljena načela, po katerih naj se zdravniki ravnavajo. **Pitagora** je znameniti grški matematik, po katerem nosi ime znani izrek o pravokotnem trikotniku. **Arhimed** je preučeval vzgon in je izumil Arhimedov vijak. Grki so bili tudi dobri geografi.

Grki so gradili imenitne stavbe, kjer se prepletajo zakonitosti gradbeništva, arhitekture in kiparstva. Številni templji krasijo Sredozemlje, z značilnimi stebri v dorskem, jonskem in korintskem slogu. Grki so radi upodabljali človeško telo. Obdelovali so kamen, les in vlivali celo bron. Bili so tudi spretni lončarji, ki so posode umetniško poslikali s podobami iz vsakdanjega življenja, iz mitov in življenja bogov. Značilne so rdeča, siva in črna barva. Posebno pozorni so bili pri gradnji gledališč, ki so s posebno polkrožno obliko zagotavljala izredno akustiko. **Ajshila** in druge grške dramatike še danes igrajo v gledališčih.

ZANIMIVOSTI

Grški vojaki so si morali sami kupovati orožje in oklepe. Bogat vojak si je kupil ostro sulico in meč, močan ščit in drag oklep. Reveži pa so se morali zadovoljiti s tistim, kar so pač dobili. Včasih je bilo to komaj kaj več kot živalska koža in lesena gorjača.

Milojka Venera

Najbolj znani grški filozofi so **Pitagora**, **Sokrat**, **Platon** in **Aristotel**. Grški filozofi so iskali začetke sveta, premišljevali so, iz česa je sestavljena narava, kaj se dogaja okoli nas ipd.

Dionizijeva maska

Gledališče v Delfih

Ob vsakem področju naštej največje dosežke:

filozofija:
 medicina:
 zgodovina:
 matematika:
 gradbeništvo:
 gledališče:

SLOVARČEK

Muza: zaščitnica določene umetnosti ali znanosti

Preročišče: svetišče, kjer so napovedovali usodo, bodočnost

Lovor: sredozemsko drevo, katerega dišeči listi se uporabljajo kot začimba

ŠE NEKAJ ZANIMIVOSTI

Grško družino so navadno sestavljali **mati in oče ter njihuni otroci oz. posvojenci**. Poleg tega je večina družin imela še sužnje.

Grkinje so se z Grki poročile, ko so tako odločili starši. Neveste so bile ob poroki stare okoli 13 let, medtem ko so bili ženini stari najmanj 30 let. Na poročni dan so nevesto na možev dom pripeljali s kočijo, ki so jo nato razbili – to je pomenilo, da se nikoli več ne more vrniti v svoj stari dom. Grk se je lahko poročil z ženo iz tujine, kar se je dogajalo v času kolonizacije.

V stari Grčiji je bilo dano preživeti le dobro razvitim in zdravim novorojenčkom. V Šparti so bolehnne malčke vrgli v prepad ali pa jih prepustili zverem. Tudi v drugih polisih so jih izpostavljali nevarnostim in preizkušnjam, pri katerih se je moral pokazati otrokov značaj. Prvorojenec je po navadi dobil ime dedka po očetovi strani, družine pa so imele navadno enega ali dva otroka.

Večina deklet se je doma od mater naučila presti volno in jo stkati v lepe vzorce. Samo dekleta iz bogatejših družin so včasih doma naučili tudi brati.

Dečki so od sedmega leta dalje hodili v šolo, v Šparti so se pa morali uriti za vojaka. V šoli so se učili branja, pisanja, matematike, govorništva, recitiranja in petja. Pisali so na povoščene lesene tablice. V šolo je otroka spremljal suženj (pedagog). Ali se bo otrok šolal ali ne, so odločali starši, saj šolanje ni bilo obvezno. Potrebno ga je bilo plačevati. Tistim otrokom, ki so jim očetje v boju padli, je šolanje plačevala država.

V stari Grčiji je bilo **sužnjev** skoraj toliko kot samih prebivalcev. Sužnji so bili tujci ali pa tudi tisti, ki so jih kot otroke našli in jih vzgojili kot sužnje. Nekateri

od njih so delali v rudnikih, kar je bilo zelo naporno, galjoti so veslali na ladjah, spet druge, t. i. hišne sužnje pa so v družino sprejeli kot družinske člane. Hišni sužnji so večinoma opravljali gospodinjska dela in pazili na otroke. Včasih so živeli v boljših razmerah kot nekateri svobodni, a revni državljanji. Sužnji so bili zaposleni tudi kot

učitelji, zdravniki ali nižji uradniki. Če so si prislužili dovolj, so lahko postali celo svobodni.

Delo je bilo v stari Grčiji pomembno, da je oče lahko poskrbel za družino. Najbolj cenjeno je bilo opravljati vojaško oz. javno funkcijo.

Največ ljudi se je ukvarjalo z obrtjo, trgovino, rokodelstvom, lončarstvom in ribolovom, posebno skrb so namenjali kmetijstvu, saj je bila zemlja skopa in nerodovitna.

V Šparti so se prebivalci posvečali le vojaški službi, prepovedane so jim bile vse druge dejavnosti. Obrt, trgovino ipd. so prepustili prebivalcem, ki so živeli na obrobju polisa in niso imeli nobenih političnih pravic; imenovali so se perioki. Otroci so se obrti učili od očetov. V Atenah je zakon nalagal to obveznost: če bi oče sinov ne izučili svoje obrti, bi v starosti ne bili dolžni skrbeti zanj. Mnogo tistih, ki so se ukvarjali z obrtjo ali trgovino, je obogatelo.

Vsaka polis je imela svoj poseben denar. Navadno so bili kovanci iz srebra, vanje pa je bil vkovan simbol ali bog, zaščitnik posameznega polisa.

DOBA PROPADA

Atene so postale trgovsko, politično in gospodarsko središče, imele so tudi bogato ladjevje. Del skupnega denarja so porabile za razvoj mesta. To je tudi sprožilo nezadovoljstvo ostalih zaveznikov. Začeli so se upirati. Špartanci so bili najhujši nasprotniki, saj so dolgo veljali kot prva vojaška sila na kopnem. Začele so se dolgotrajne peloponeške vojne (431-404 pr. n. št.). Zaradi tega je umrlo veliko ljudi, grško ljudstvo se je popolnoma izčrpalo. V Atenah je izbruhnila kuga, ki je ohromila atensko vojaško silo. Ta pa po Periklejevi smrti ni imela sposobnega poveljnika in Atene so klonile

Tempelj v Segestah (Trapani), dorski stil

Tempelj v Atenah, jonski stil

Šparti. Špartanci so središče grškega dogajanja prenesli na Peloponez, niso pa bili sposobni demokratičnega urejanja ljudstva. Novi spori med Grki so povzročili nadaljnje propadanje. V grške zadeve pa se je začelo vmešavati ljudstvo, ki je živelo na severnem delu Grčije, in sicer v pokrajini Makedonija.

ZANIMIVOSTI

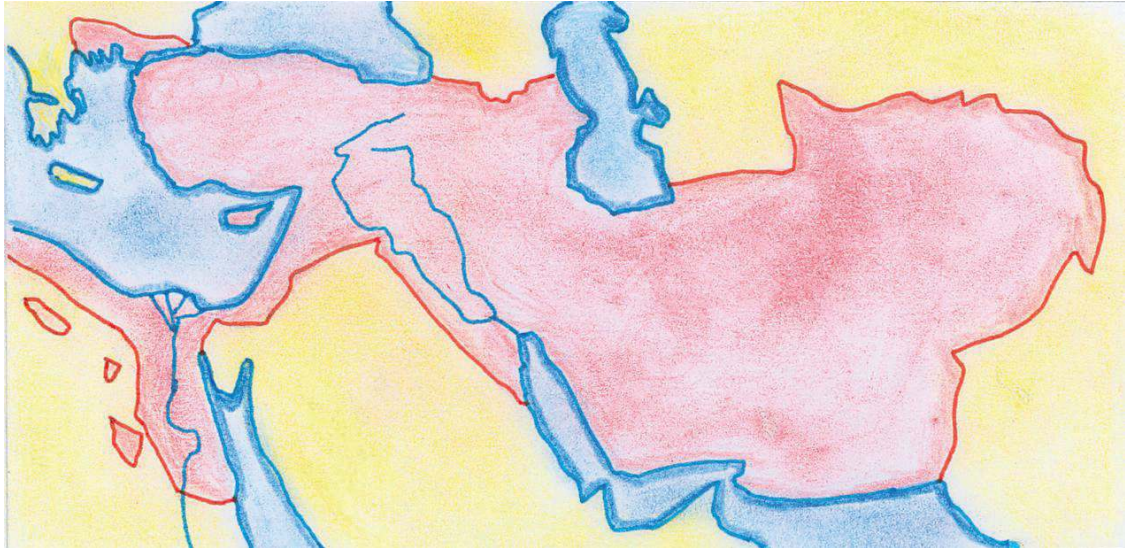
Arhimed je bil matematik, ki je živel v Grčiji (v današnji Siciliji) približno 250 let pr. n. št. Nekoč se mu je med kopianjem utrnula rešitev problema, ki ga je mučil že celo večnost. Bil je tako vznemirjen, da je skočil iz kadi, zavpil "EUREKA!" (našel sem) in stekel na ulico povedat prijateljem.

Odgovori:

Zakaj so se polis spopadle med seboj v peloponeških vojnah?
Zakaj je bil notranji spor na Peloponezu usoden za Grčijo?
Kdo je izrabil spore in je zavzel to deželo?
Razloži pomen stavka: Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.

MAKEDONCI

Na severu Grčije je obstajala močna samostojna država **Makedonija**. Ljudstvo je bilo zelo preprosto, ukvarjalo se je s pastirstvom in kmetijstvom. Kralj **Filip** pa je imel grško kulturo, saj se je kot deček izobraževal v Tebah. Zato je poznal zelo dobro grške navade, zlasti način bojevanja v falangi.

Ko se je vrnil domov, je preuredil svojo vojsko in izrabil priložnost razdvojenih grških mest. Grki se niso zavedali makedonske nevarnosti. Filip je vdrl v Grčijo in premagal združeno grško vojsko, ki se je morala sprijazniti s Filipovo nadoblastjo. Kralj Filip je Grkom predlagal skupni boj proti Perzijcem. Grki so ponudbo sprejeli in se začeli pripravljati za skupni nastop. Filip makedonski je hlepel po ustanovitvi velike države, po imperiju. Neki častnik je vojaški načrt preprečil z umorom kralja Filipa, njegov načrt pa je uresničil **sin Aleksander**.

SLOVARČEK

Demokracija: politična ureditev, kjer vlada od ljudstva izvoljena večina ter varuje osebne in politične pravice vseh državljanov

Aristokracija: skupina ljudi, ki ima moč zaradi položaja ali premoženja

Falanga: bojna skupina iz več ravnih, gostih vrst pešcev

Helenizem: obdobje po Aleksandru Velikem, za katero je značilno spajanje grške in orientalske kulture

ALEKSANDER VELIKI

Aleksander Veliki je bil sin makedonskega **kralja Filipa**. Zaradi izrednih vojaških dosežkov so mu dali pridevek Veliki.

Aleksander Veliki je bil vzgojen v grškem duhu. Njegov učitelj je bil **Aristotel**, ki je v njem vzbudil izredne naravne sposobnosti, predvsem željo po velikih delih. Ko se je vrnil v Makedonijo, se je takoj izkazal za odličnega vojaka. Zmagovalen je bil pri vseh bitkah, zato so ga izbrali za poveljnika grško-makedonske vojske za boj proti Perzijcem. Z vojsko je prišel kaj kmalu v Malo Azijo, v Egiptu je celo ustanovil mesto Aleksandrijo, ki je postalo najvažnejše trgovsko in kulturno mesto na Sredozemlju. Tu je delovala največja knjižnica v starem veku. Hranila je približno 750.000 tisoč različnih zvitkov.

Želja po osvajanju ni prenehala, hotel je zasesti tudi Indijo. Zaradi oddaljenosti in izčrpanosti vojakov se je Aleksander odločil za vrnitev. Med vračanjem so vsi vojaki trpeli zaradi lakote, žeje in vročine. Aleksander je došel do Babilona, kjer je zaradi izčrpanosti umrl pri 33 letih.

Aleksander Veliki je bil najslavnejši vojskovodja tedanjega časa. Prenesel je grško kulturo v oddaljene dežele Male Azije in v Egipt in jo tako razširil po vsem Sredozemlju. Njegova želja je bila, da bi se ljudstva spoznala med seboj in razumela. Bil je tako predhodnik zamisli o veliki enotni državi, z enim vladarjem in enim uradnim jezikom, grščino. Srce države pa je postavil v Sredozemlje.

Širjenje grškega načina življenja, grške znanosti in umetnosti imenujemo helenizem. To obdobje je trajalo od konca 4. stol. pr. n. št. do približno leta 30 pr. n. št.

Odgovori:

Kdo je prvi znani makedonski kralj in zakaj je važen?

Kaj veš o Aleksandru Velikem?

Kakšen pomen je imel Aleksander Veliki za širjenje grške kulture in jezika?

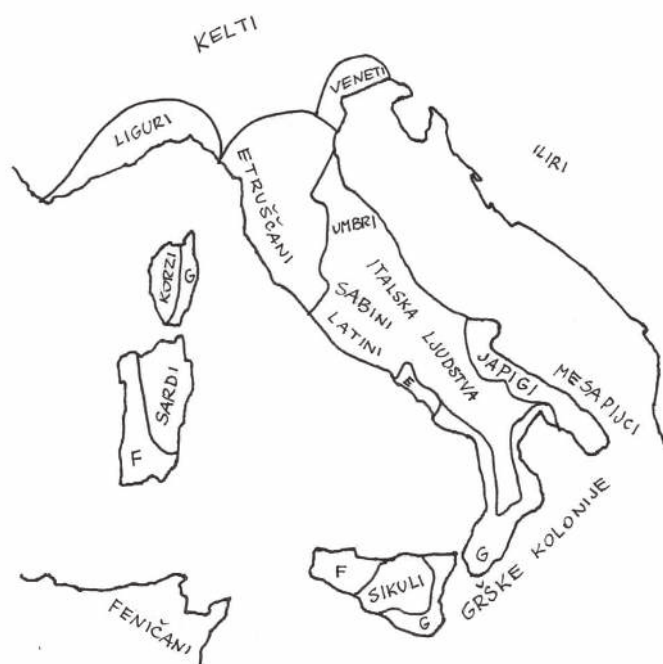
NAJSTAREJŠA ITALSKA LJUDSTVA

Prve kulture

Apeninski polotok so naseljevala različna ljudstva, ki so zaradi ugodnega podnebja prihajala iz Srednje Evrope. Živela so na različnih stopnjah kulturnega razvoja. Njihove navade, običaji in jezik so se zelo razlikovali.

Arheologi so odkrili sledove mostišč in bivališč iz obdobja neolitika v **Umbriji, Markah, Laciju, Abrucih in Apuliji**. V Apuliji so iz te dobe pomembne velike grobnice, znane kot **dolmeni**. Med trdnejše in odpornejše zgradbe spadajo **nuragi** na **Sardiniji**. V Padskem nižavju in ob lombardskih jezerih so našli ostanke mostišč.

Prvotnim prebivalcem so se pridružili Liguri ob današnji ligurski obali in Kelti v Padskem nižavju. Pozneje so v osrednji del Apeninskega polotoka začela vdirati različna indoevropska ljudstva, ki so se tam naselila približno leta 1000 pr. n. št. Na severovzhodu so se naselili Veneti in Italiki, ki so se delili še na Umbre, Latine, Samnite, Lukane, Sikule. Od 7. stol. dalje so južne obale naseljevali Grki, zato je ta del polotoka znan kot **Magna Grecia** ali **Velika Grčija**.

Primer dolmena na Irskem

Nuragi na Sardiniji

ETRUŠČANI

Okoli leta 1000 pr. n. št. so se na ozemlju današnje Toskane naselili **Etruščani**. O njih piše Herodot, ki pravi, da so Etruščani prišli iz Male Azije zaradi kuge. Bili so prvi kulturni narod na italijanskem polotoku. Grki so jim pravili **Tireni**.

Etruščani so ustanovili več mest, ki so bila samostojne države. Te so npr. *Cortona, Perugia, Arezzo, Tarquinia, Volterra*. Vladali so jim **lukumoni**. To so bili posvetni in verski poglavarji. Vodilno vlogo pa so imele maloštevilne plemenitaške družine, ki so gospodovale ljudstvu in sužnjem.

Etruščani so se ukvarjali pretežno s pastirstvom in poljedelstvom. Gradili so mostove, prekope in vodovode. Pri gradnji so uporabljali obok in kupolo, kar je bilo značilno za Babilonce. To bi potrjevalo Herodotovo poročilo, da so prišli iz Male Azije.

Višek Etrurije je bil dosežen z ustanovitvijo mest *Villanova* (blizu Bologne), *Mantova*, *Adria* in *Spina*; preko njih so trgovali z deželami ob Jadranskem in Sredozemskem morju. Podredili so si celo Rim in Kampanijo vse do Salernskega zaliva. Ker so trgovali tudi z grškimi kolonijami, so prišli v stik z grško kulturo. Bili so izredni zlatarski mojstri, spretni so bili v obdelovanju srebra, slonove kosti in žgane gline ter v poslikavi vaz. Izdelovali so nakit, orodje, orožje, posode in s temi izdelki seveda trgovali. Železo so kopali na Elbi, v Toskani pa bakrovo rudo.

Etruščani so bili mnogobožci. Še posebno so verovali v **Usodo**. Njene moči ni bilo mogoče premagati niti z žrtvenimi darovi. Zato so etruščanski duhovniki skušali razbrati prihodnost iz drobovja živali in ptičjega leta. Veliko važnost so Etruščani dajali družini. Ljudje so bili med seboj zelo povezani, kar je razvidno iz družinskih sarkofagov in grobnic. Grobnice so urejali na skupnem prostoru, tako da so nastala prva podzemna mesta, imenovana **nekropole**. Ženske so bile spoštovane in cenjene. Etruščani so imeli svojo pisavo, vendar je zgodovinarji še niso do kraja razvozlati.

Etruščani

Cervesi

Cervesi, izkopanine

Sarkofag

Okoli 400 let pr. n. št. so na Etrurijo začeli s Padskega nižavja pritiskati Galci, na jugu pa so se začeli vzpenjati Rimljani, tako da je Etrurija začela propadati.

ALI VEŠ,

da so bili Etruščani spretni pri obdelavi kovine? Uporabljali so bron, zlato in železo, iz katerih so izdelovali tako koristne kot tudi okrasne predmete. Rimljani so pogosto posnemali njihove oblike.

SLOVARČEK

dolmen: nagrobni kamen

nuragi: stožčaste kamnite stavbe mlajše kamene in bronaste dobe

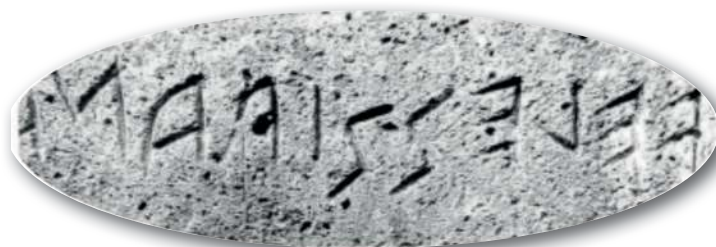
posveten: tisti, ki ni verskega značaja

usoda: kar po verovanju nekaterih ljudi določa potek človekovega življenja

nekropola: grobišče, mesto mrtvih

kuga: huda nalezljiva bolezen bezgavk, pljuč ali krvi

drobovje: organi v prsni in trebušni votlini

ETRUŠČANSKA PISAVA

Tudi Etruščani so imeli svojo pisavo. Prevezli so jo po Grkih.

Na nekem travniku v Toskani so arheologi izkopali 3 pozlačene ploščice. Ko so jih pripeljali v Rim na strokovni pregled, so ugotovili, da so ploščice pozlačene, dolge 18 cm in široke 9 cm. Na dveh ploščicah so ugotovili, da je bila to etruščanska pisava, tretje besedilo pa je bilo kartažansko. Besedilo je posvečeno etruščanski boginji Uni.

Etruščanska pisava ima 26 črk, ki so zelo podobne grškim. Etruščani so brali od desne proti levi. Pisali so na zvitke iz blaga. Pomembna najdba je t. i. Liber

Linteus (lanena knjiga). Ta etruščanski zapis je najdaljši med odkritimi, ohranjen pa je na povojih, v katerih je bila zavita mumija. Povoji so bili laneni, od tod ime. Mumijo hranijo v Arheološkem muzeju v Zagrebu.

V zvezek napiši svoje ime ali ime prijatelja/ice z etruščansko pisavo.

Napiši z etruščansko pisavo ukaz, ki ga mora sošolec/ka izvesti.

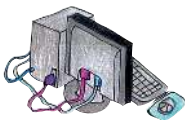
Prepiši v zvezek podobne črke etruščanske in grške abecede.

Etruščanska pisava | A B Γ Δ E Z H Θ I K Λ M N Ξ O Π P Σ T V Φ X Ψ Ω

Grška pisava | A B Γ Δ E Z H Θ I K Λ M N Ξ O Π P Σ T V Φ X Ψ Ω

Etruščanska pisava

MEDPREDMETNA POVEZAVA: ZEMLJEPIS

Potovanje v Etrurijo

Prvi dan

Odidemo s šolskega parkirišča v zgodnjih jutranjih urah. Potujemo z avtobusom proti Padovi nato po avtocesti Del Sole do Toskane. Pridemo v Chiusi. Postanemo, da obiščemo arheološki muzej z dragocenimi najdbami. Ogledamo si še pokopališče – **nekropolo z grobnicami**. Popoldne potujemo proti jugu. Prenočimo v bližini Rima.

Drugi dan

Po zajtrku si privoščimo kratko avtobusno ekskurzijo. Vozimo se mimo mogočnih rimskih ostankov. V to veličastno mesto se bomo gotovo še vrnil. Podamo se v mesto Tarquinia, ki je oddaljeno od Rima le 90 km. Obiščemo narodni muzej. Po ozkih stopnicah gremo pod zemljo do največjih dragocenosti. Tukaj je zbirka čudovitih etruščanskih sarkofagov, grških vaz in raznih grobnih pridatkov. Nekropola sodi pod **Unescovo zaščito**.

Tretji dan

Odpotujemo zgodaj zjutraj. Vozimo se proti severu, ob Tirenski obali. Postanemo ob nekropoli nekdanjega etruščanskega mesta Populonia, ki je bilo v tistih časih pomembno gospodarsko središče. Po kosilu nadaljujemo pot po toskanskih hribih proti mestu Volterra, ki ga obdaja lepo obzidje. Fotografiramo se pred mogočnimi mestnimi vrati. Izlet se bliža h koncu, odpeljemo se proti domu, mimo Firenc, Bologne, Benetk. V Gorico se vrnemo pozno ponoči.

Etruščanske poslikave v Tarquiniji

USTANOVITEV RIMA

V Srednji Italiji so se med Apenini, morjem in reko Tiberu zaradi rodovitnosti naselili Latini. Naselja so gradili na vzpetinah, da bi se lažje branili. Tako se je na griču Palatinu, nedaleč od izliva reke Tibere, okoli 800 let pr. n. št. razvilo večje naselje. Skozi naselje so vodile trgovske poti, ki so povezovale Etrurijo z gorskim severom in obalnim jugom.

ALI VEŠ,

da so bili pastirji in kmetje iz železne dobe prvi ljudje, ki so se naselili na gričih, na katerih se je pozneje razvil Rim? Živel so v kolibah iz slame z lesenimi okvirji.

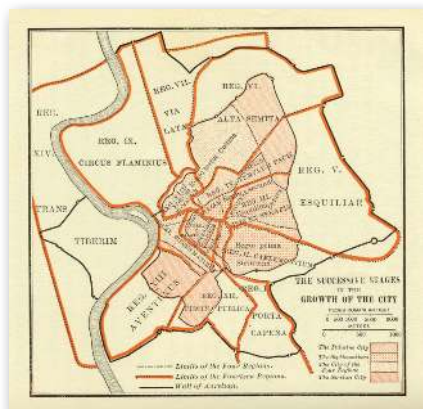

LEGENDA O NASTANKU RIMA

Volkulja z Romulom in Remom, simbol Rima

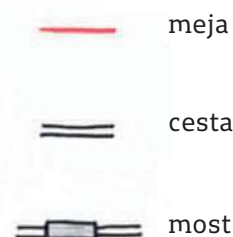
Po uničenju Troje se je **junak Enej** po dolgem blodenju po Sredozemlju znašel v Laciju ob izlivu reke Tibere. Poročil se je s hčerko latinskega kralja in se za stalno naselil. Iz njegovega rodu sta se rodila **dvojčka Romul in Rem**, ki so ju zaradi družinskih preprirov vrgli v Tiberu. Dečka sta se rešila, ker ju je našla volkulja. Ta ju je dojila, nato sta živela pri nekem pastirju. Ko sta dorastla, sta spoznala, da izhajata iz kraljevega rodu. Zahtevala sta svoje pravice, jih dosegla in ustanovila mesto. Ko je bilo treba dati mestu ime, sta se sprla. Romul je tedaj ubil Rema in sam zavladal mestu, ki se po njem imenuje Rim. Po tej zgodbi je do ustanovitve Rima prišlo **21. aprila 753 pr. n. št.**

Mestne četrti antičnega Rima

Rim ob koncu dobe kraljev

Tako je nastal Rim. Okoli leta 500 pr. n. št. je imelo mesto etruščansko upravo. Novi gospodarji so Rim uredili, ga oplešali in obdali z močnim obzidjem. Mesto se je trgovsko zelo okrepilo.

KRALJI

Prva oblika vladavine v Rimu je bila **monarhija**. To se pravi, da je bila oblast zaupana eni sami osebi, kralju. Prvi rimski kralj je bil torej **Romul**. Dovolil je, da so se v mestu naseljevali tuji ljudje, da bi tako povečal število prebivalcev in povzdignil pomen Rima. Romul je dolgo vladal, nato pa je med neko nevihto skrivnostno izginil. Govorili so, da ga je njegov oče, bog vojne Mars, vzel k sebi v nebesa. Legenda še dodaja, da je po smrti postal bog.

Po Romulovi smrti je sledilo sedem kraljev:

Numa Pompilij, ki je dal zgraditi veliko svetišč;

Tulij Hostilij;

Ank Marcij;

Tarkvinij Prisk, prvi iz etruščanskega rodu, ki je dal zgraditi gledališče Circus maximus;

Servij Tulij, ki je dal mesto ponovno pozidati proti napadalcem;

Tarkvinij Ošabni, ki je nalagal davke in ga je ljudstvo leta 509 pr. n. št. izgnalo iz dežele.

Tako se je končalo obdobje rimskih kraljev.

SLOVARČEK

Enej: trojanski junak, ki se je po padcu Troje naselil ob Tiberi

davek: dajatev za skupne izdatke

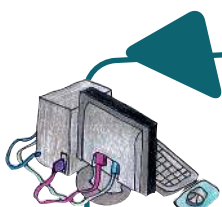
legenda: pripoved o nenavadnih ljudeh, dogodkih, pojavih

blodenje: hoja brez cilja

uprava: dejavnost, ki se ukvarja z urejanjem življenja v kaki skupnosti

Rekonstrukcija antičnega Rima iz prvih časov

MEDPREDMETNA POVEZAVA: Slovenščina

Gustav Schalk, Pripovedke o rimskih bogovih in junakih, Kralj Piros. MK 1964.

Odgovori:

Kako je bila urejena najstarejša rimska država?

Kdo je prvi vladal?

Kdo je sledil po Romulovi smrti?

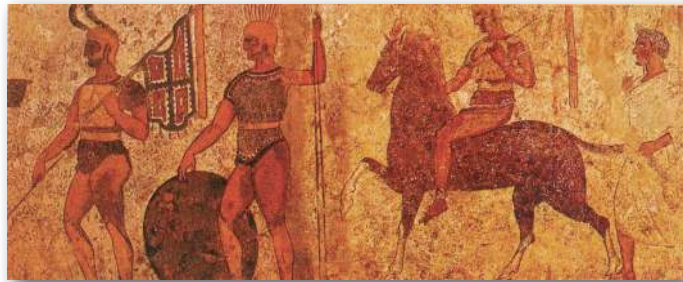
Zakaj je važen Numa Pompilij?

Kako se je končalo obdobje rimskih kraljev?

REPUBLIKA

Ko so Rimljani izgnali zadnjega **kralja Tarkvinija Ošabnega**, so ustanovili **republiko**. Vlado so zaupali uradnikom, ki so bili izvoljeni za dobo enega leta. Dva izmed njih, imenovana **konzula**, sta predstavljala najvišjo državno oblast. Poveljevala sta vojski in skrbela, da so ljudje spoštovali zakone. Tako so se Rimljani zavarovali, da ne bi mogla vrhovna oblast nikoli več priti v roke enega samega človeka.

Na začetku pa se je morala republika braniti pred sosednjimi ljudstvi, kot npr. Etruščani. Kasneje si je Rim podvrgel srednjo Italijo in grške kolonije v južni Italiji. Tu so Rimljani naleteli na močan odpor bojevitih Samnitov, ki so si hoteli prilastiti ista ozemlja kot Rimljani.

Samnitska pehota in konjenica na freski v Paestum

Konzula sta poveljevala vojski, sklicevala senat in skrbela, da so ljudje spoštovali zakone. Odločilno vlogo je imel senat, ki so ga sprva sestavljali le **patriciji**. Patriciji so bili potomci najstarejših naseljencev in lastniki bogatih posestev. Imeli so vse pravice in vso oblast, veljali so za prave državljane. Ljudstvo je na ljudskih zborih volilo konzule in druge oblastnike ter glasovalo o predloženih zakonih. Tako sta **senat** in ljudski zbor združevala vso oblast v republiki. Plebejci so se uprli, ker so zahtevali več besede pri upravljanju države.

Plebejci so bili potomci meščanov, ki so se naselili v Rimu pozneje. Bili so mali posestniki, obrtniki in trgovci, niso pa bili vojaki, kar je pomenilo v državi posebno čast. Po uporu so plebejci dosegli, da smejo voliti dva svoja zastopnika, imenovana **ljudska tribuna**, ki naj bi branila pravice plebejcev. Zahtevali so in tudi dosegli, da se zakoni zapišejo. Pozneje so ukinili zakon, ki je preprečeval poroke med patriciji in plebejci. Plebejcem je bila priznana tudi pravica, da postanejo konzuli in senatorji. Politično so si bili tedaj plebejci in patriciji enakopravni. Vendar rimske državne službe niso bile plačane, zato so ta mesta zasedali bogati patriciji.

To obdobje je bilo tudi obdobje zakonov. Rimljani so vrezali besedilo zakonov na 12 bronastih ploščic. Postavili so jih na glavni trg Forum Romanum, da so jih lahko vsi videli in brali.

SLOVARČEK

konzul: vsak od dveh najvišjih državnih uradnikov v rimski republiki

patricij: v starem Rimu pripadnik bogatašev

plebejec: pri starih Rimljanih pripadnik preprostega, brezpravnega, vendar svobodnega družbenega sloja

senat: pri starih Rimljanih državni zbor

tribun: pri starih Rimljanih davčni uradnik

Odgovori:

Komu so postavili Rimljani na vodstvo po proglatitvi republike?

Kaj sta delala konzula?

Kakšno vlogo je imel senat?

Zakaj so se uprli plebejci?

Kdo sta bila ljudska tribuna in kakšna je bila njuna naloga?

STORIA ROMANA WIKIPEDIA

https://it.wikipedia.org/wiki/Storia_romana

OSVOJITEV ITALIJE

Rimska država se je v dobi prve republike hitro širila na sever in na jug. Rimljani so podjarmili Latine in zasedli Kampanijo, premagali Samnite in osvojili Abruce, zapodili Galce na severu. Nekaj težav so imeli z mestom Tarentom, ker so grški vojaki poklicali na pomoč epirskega **kralja Pira**. Ta je vdrl na italska tla s sloni, ki so zmedli Rimljane, da so v begu zapustili bojišče. V drugi bitki je Pir ponovno premagal Rimljane, a je imel tolikšne izgube, da je njegova zmaga prešla v zgodovino kot **Pirova zmaga**. Pozneje so Rimljani premagali tudi Pirovo vojsko in tako razširili oblast nad vsem Apeninskim polotokom do Padske nižine. Na osvojena ozemlja so postavili svoje vojaške postojanke in jih povezali z Rimom z dobrimi cestami. Latinski jezik in kultura sta se vedno bolj širila.

CESTNA OMREŽJA

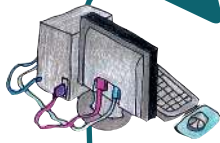

Miljnik

Rimljani so se zavedali, da bodo katerokoli zasedeno ozemlje ohranili le z dobrimi cestnimi povezavami. Vse važnejše ceste so peljale iz Rima in povezovale skrajne točke Italije. Rimski inženirji so točno zaznamovali meritve. Ceste so bile tudi dobro oskrbovane. Vsakih 1.500 m je bil kamen, ki je označeval oddaljenost kraja od »zlatega mejnika«, ki je stal sredi glavnega trga v Rimu. Rimljani so vsem cestam dali ime. Še danes so nekatera imena ohranjena.

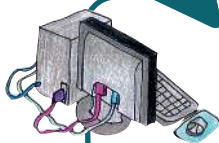
Tlakovana rimska cesta

**MEDPREDMETNA POVEZAVA: TEHNOLOGIJA
IZJEMNE CESTE**

Rimljani so bili v starem svetu med najboljšimi graditelji. Gradili so ceste, akvadukte, kupole in obokane mostove. Njihovih postopkov zidave cest še stoletja pozneje niso prekosili.

Izvedi raziskavo o rimskih cestah, kako so bile grajene in tlakovane.

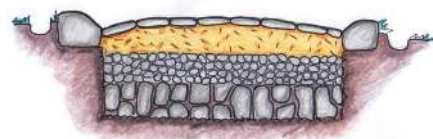
MEDPREDMETNA POVEZAVA: ZEMLJEPIS

Rimljani so ob vrhuncu rimskega cesarstva naredili več kot 85.000 km cest.

Primerjaj zemljevid starih rimskih cest z današnjimi.

Kaj si ugotovil?

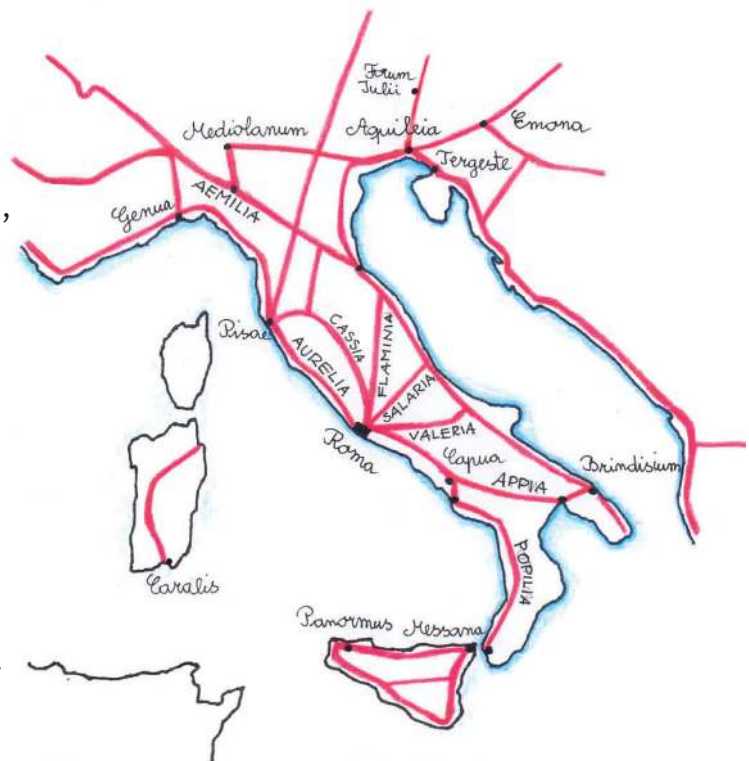
Označi obstoječe rimske ceste na današnjem zemljevidu.

Struktura cestišča

Glavne rimske ceste:

- Apijska cesta (Via Appia), je peljala preko mesta Capua in Beneventa v Taranto.
- Flaminijska cesta (Via Flaminia), je povezovala mesti Rim in Rimini.
- Emilijska cesta (Via Emilia), je iz Riminija vodila proti severni Italiji.
- Avrelijska cesta (Via Aurelia), je peljala iz Rima v Etrurijo, Galijo in Hispanijo.
- Kasijska cesta (Via Cassia) je šla iz Rima do mesta Lucca.

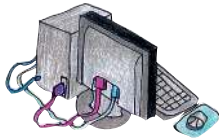
Opazuj zemljevid s cestnim omrežjem in politični zemljevid Italije. Odgovori na vprašanja.

Voziš se po Avrelijski cesti. Mimo katerih italijanskih dežel se pelješ?

Katere ceste prevoziš iz Brindisija do Genove?

Si v Rimu. Katere ceste prevoziš do Bologne?

Kaj pa iz Rima v Reggio Calabria?

MEDPREDMETNA POVEZAVA: V šoli bomo izdelali mozaik

Prostorna bazilika v Ogleju je polna umetnin, gotovo pa so nekaj posebnega velike površine dobro ohranjenih mozaikov. Upodobljeni so motivi iz narave: ribe, ptiči, mehkužci, domače živali.

Mozaiki so sestavljeni iz posameznih kamenčkov. V Ogleju je obilica kamenčkov zgodovine našega krščanstva.

Če se bomo odpravili na ekskurzijo v Oglej, se zapeljemo po avtocesti proti Benetkam, na odcepu za Palmanovo pa zavijemo proti Gradežu. Na pol poti do Gradeža je Oglej-Aquileia.

Če si želimo ogledati Oglej po spletu, kliknemo na
<https://museoarcheologicoaquileia.beniculturali.it/>

Mozaik v rimskem muzeju

Mozaik na Siciliji, Piazza Armerina

Mozaik v rimskem muzeju

VOJNE S KARTAŽANI

Po osvojitvi Italije se je Rim spopadel z močno **Kartagino**, nekdanjo feničansko kolonijo. Med njima je obstajal star sporazum, po katerem so Kartažani imeli vso oblast na morju, Rimljani pa na Apeninskem polotoku. Po okrepitvi Rima so si hoteli Rimljani zagotoviti gospodarski razmah.

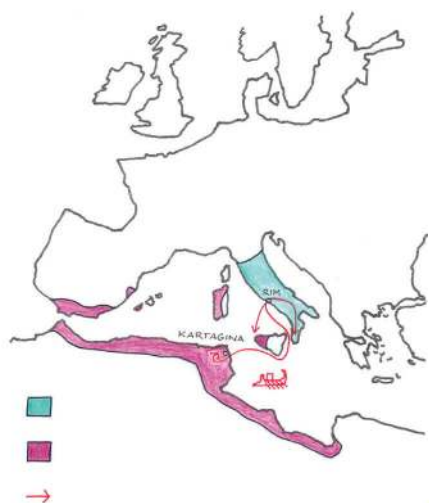
Spopad med državama je

postajal neizogiben. Pričelo se je 120 let dolgo obdobje vojn (od 264 do 146 pr. n. št.). Vojne imenujemo punske, ker so Rimljani pravili Kartažanom **Punci**.

Vojne so se končale z zmago rimske vojske, ki je po dolgem obleganju uničila Kartagino. Rimu je uspelo zavzeti vsa ozemlja z izhodom na morje. Postal je gospodar Sredozemlja.

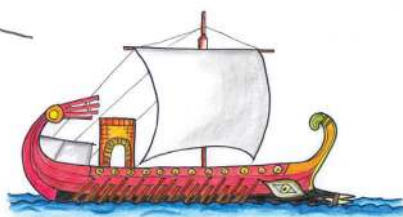

Italska vaza

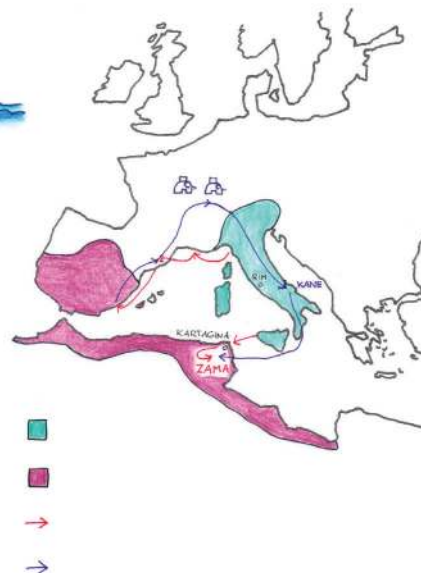
1. PUNSKA VOJNA (264 - 241): osvojitve Sicilije, bogate žitnice

Rimljani so opremili 120 bojnih ladij s premičnimi bojnimi mostovi (corvus), na katerih so se bojevali kot na kopnem. Kartažani, ki jih je vodil **Hamilkar**, so se morali umakniti s Sicilije, ki so jo Rimljani proglasili za **prvo rimsko provinco**. **Druga rimska provinca** sta postali *Sardinija in Korzika*.

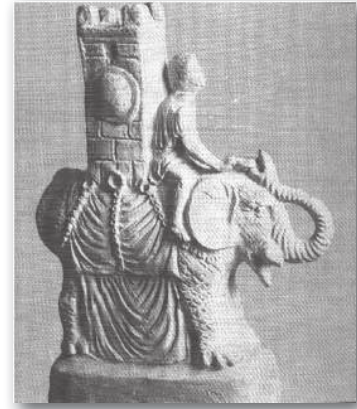
2. PUNSKA VOJNA (218 - 201): Hanibalov napad

Kartažani so dobili sposobnega vojskovodjo Hanibala, ki je osvojil *Hispanijo* in vdrl v Padsko nižino celo s sloni. Premagal je Rimljane, največjo zmago je dosegel pri Kanah ob reki Ofanto, kjer je bila rimska vojska popolnoma uničena. Rimljani pa so si kmalu opomogli in pri Zami, v Afriki, je konzul **Scipio** premagal Kartažane in dobil *Hispanijo* in kartažansko ladjevje.

3. PUNSKA VOJNA (149 - 146): uničenje Kartagine

Ker so Kartažani brez rimskega dovoljenja napadli numidijskega kralja, rimskega zaveznika, so Rimljani izrabili priložnost in navalili na mesto, ga opleni in požgali. Preživele Kartažane so Rimljani zasušnili, zasedeno ozemlje je postalo **provinca Afrika**.

Bojni kartažanski sloni

SLOVARČEK

Punci: rimski izraz za Kartažane
provinca: pokrajina, dežela izven Italije pod rimsko oblastjo

Odgovori:

- Zakaj je prišlo do spora med Kartagino in Rimom?
- Kako so Rimljani imenovali Kartažane?
- Koliko punskih vojn poznamo in koliko časa so trajale?
- Kateri sposoben kartažanski vojskovodja je premagal Rimljane?
- Kaj veš o bitki pri Kanah?
- Kako so Rimljani premagali Kartažane v tretji punski vojni?
- Kakšne so bile posledice tretje punske vojne?

VOJNE Z RAZNIMI LJUDSTVI

Takoj po prvi punski vojni so se začeli Rimljani zanimati za Jadran, kjer so nastopili proti Ilirom in Keltom, ki so živeli ob vzhodni obali Jadrana.

Leta 181 pr. n. št. je nastala vojaška postojanka **Aquileia (Oglej)**, ki je v naslednjih stoletjih postala važna postojanka za rimske pohode na vzhod. Osvojili so tudi Histro in ustanovili vojaško kolonijo **Tergeste**. Takrat so tudi zasedli Goriško in Vipavsko dolino; nastale so še druge rimske kolonije kot **Neapoli (Novi Grad)**, **Parentium (Poreč)** in **Albona (Labin)**.

Sredi 2. stoletja pr. n. št. so si Rimljani podredili Makedonijo in Grčijo ter razrušili **Korint**, ki je bil nevaren trgovski tekmeč. V nekaj letih je vsa Grčija postala rimska **provincia**

Ahaja. Rimljani so po zasedbi Grčije pripeljali v Italijo mnogo umetnin, pa tudi številne izobražene Grke, ki so v novih razmerah kot sužnji postali odlični vzgojitelji premožnih rimskih družin.

Rimski orel, znak nove oblasti, je po vseh zasedbah zagospodaril nad deželami Sredozemlja od Hispanije do Galije, Ilirskih pokrajin, Grčije in Male Azije ter od Alp do afriške obale.

Rimljani so oblast razširili v Galijo in prišli do današnje Anglije. Na vzhodu je bila kar reka Donava meja med Rimom in ostalimi narodi. Rimski je bil tudi Balkanski polotok, Grčija, del Azije in Egipt. Seveda govorimo o današnjih državah. V starem Rimu so bile meje drugačne, poimenujemo pa območja z današnjimi mejami, da so nam predstave bolj nazorne.

Tako je postala **rimska država velika velesila**, razdeljena na province. Province so bile za Rimljane zelo pomembne, ker so od njih pridobivali hrano (pšenico, vino, olivno olje), dišave, rude, kože, lončene izdelke.

Mozaik v Ogleju

Senatus PopulusQue Romanus

ŽIVLJENJE V RIMU

Rimska družba se je delila na dva dela, in sicer na patricije in na plebejce. Patriciji so bili rimski državljani, ki so zasedali najvažnejša mesta v državi: bili so veleposestniki, sodniki, uradniki, vojskovodje, svečeniki in bogataši. Plebejci pa so bili kmetje, obrtniki, trgovci in vojaki.

DRUŽINA

Družina je bila v Rimu glavna skupnost. Družinski poglavar je bil oče, **pater familias**. Imel je oblast nad ženo, otroki in sužnji, čeprav se je v stoletjih njegova oblast omilila. **Otroci** so morali vedno ubogati očeta, ki je bil tudi gospodar vsega imetja. Ko se mu je rodil otrok, ga je dvignil v zrak z obema rokama. To je pomenilo, da ga je priznal. V nasprotnem primeru je bil otrok prepuščen samemu sebi, če ga ni kdo posvojil. To se je dogajalo predvsem s pohabljenimi otroki ali prvorojenkami. Taki odnosi so veljali tako za patricije kot za plebejce.

Žene so v glavnem skrbele za dom, pri opravilih pa so jim pomagale služabnice in hčerke. Uživale so precej svobode, ker so lahko razpolagale s svojim imetjem ter se udeleževale javnega življenja. Bogate ženske so lahko postale svečenice, poklicne babice in zdravnice.

Sužnji pa niso imeli nobenih pravic. Obstajali so državni sužnji in zasebni sužnji. Prvi so bili last države, ker so bili vojni ujetniki. Opravljali so težka dela (npr. delo v rudniku, kamnolomu). Privatnim sužnjem, ki so lahko bili poljski ali hišni, pa se je godilo boljše. Gospodarji so z njimi razpolagali kot s svojo lastnino. Lahko so jih prodajali, kaznovali ali ubili, lahko tudi osvobodili, če so se odkupili. Tako so postali **liberti** in so pridobili vse pravice. Mnogi izobraženi sužnji so bili zaposleni kot vzgojitelji ali zdravniki in so uživali velik ugled.

Gladiatorski boj

Javna stranišča

ALI VEŠ,

da so rimski inženirji naredili načrt za javna stranišča? Ta so bila prikladna, vendar niso zagotavljala zasebnosti. Uporabniki so sedeli v vrsti drug zraven drugega.

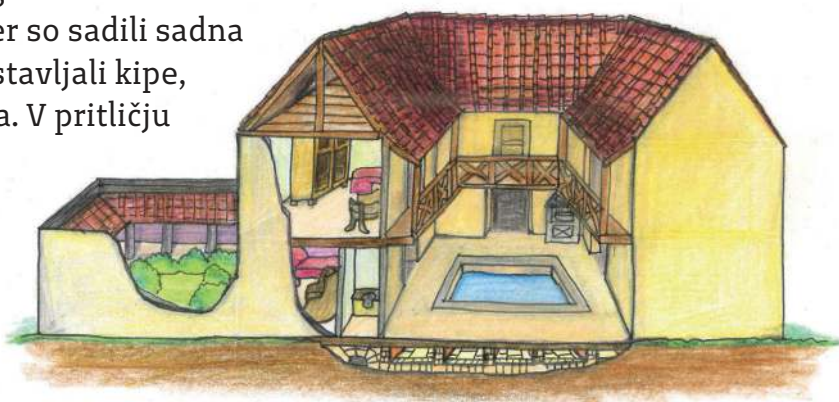
Rimski državljani so imeli tri imena:

osebno	Mark	Publij
rodovno	Tulij	Kornelij
družinsko	Cicero	Scipio

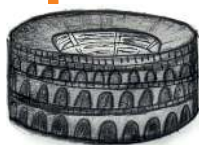
Katero bi bilo tvoje ime po rimskem načinu?

DOM

Rimska bivališča so bila enostavna, enosobna, lesena in brez oken. Pozneje so bivališča razširili z drugimi prostori. Meščani pa so imeli velika in razkošna stanovanja, kjer so tla in stene krasili **mozaiki** in slike, sobe pa opremljene z elegantnim pohištvom. Bogati meščani so imeli sredi hiše odprt prostor, kjer so sadili sadna drevesa in razno cvetje, postavljali kipe, imeli so celo majhna jezercja. V pritličju so bile po navadi trgovine in delavnice, nad njimi pa stanovanjski prostori.

Ostanki nekdanjih rimskih bivališč so še danes ohranjeni, kot npr. v Pompejih. Poišči slike.

ZANIMIVOST**IZLET V KOPALIŠČE**

Rimska kopališča so bila več kot samo prostor za kopanje. Bila so tudi prostor za sproščanje in srečanja s prijatelji ter prostor za rekreacijo. Obiskovalci so lahko vadili različne športe, npr. rokoborbo ali druge telesne spretnosti, ali pa so prišli na masažo, k frizerju ipd. Tu so si kupili odišavljena olja in parfume, brali knjige, šli na prigrizek. Lahko so občudovali umetnine v kopališki galeriji.

Prizor iz življenja Rimljanov, Villa Ardeatina

ALI VEŠ,

da čeprav so Rimljani radi imeli kopanje, so kopališča obiskovali le vsakih 9 dni?

ALI VEŠ,

da so se Rimljani umivali brez mila? Rimljani so umazanijo preprosto postrgali s sebe.

ŠOLA

Matere so bile prve vzgojiteljice. Učile so otroke olike in spoštovanja zakonov, vere v bogove in ljubezni do domovine. **Deklice** so bile po navadi doma, medtem ko so **dečki** spremljali očete na polja ali v delavnice. Premožnejši otroci so lahko obiskovali šole ali so jih doma učili izobraženi grški sužnji. Vsekakor so dečki dobili več izobrazbe kot deklice. Šole so bile javne. Učili so se brati, pisati, računati, a vse brez knjig. Najvažnejši predmet je bilo govorništvo. Prepričani so bili, da je za uradnike to znanje nujno. V šoli sta vladala red in disciplina. Do dvanajstih let so bili razredi mešani, potem so nadaljevali šolanje samo dečki. Deklice so se pri štirinajstih letih že omožile.

Revni otroci niso znali ne brati ne pisati. Več otrok je bilo sužnjev. Morali so delati in se obnašati kot odrasli.

ZANIMIVOST

ŠOLANJE OTROK

Da bi si učenci zapomnili čim več, so si snov sprti tudi zapisovali. S pomočjo kovinske ali slonokoščene paličice (stilusa), ki je imela na eni strani ostro konico za pisanje in na drugi strani ploščat del za glajenje voska, so črke vrezovali v posebne poboščene tablice (tabule). Te tablice so bile majhne, lesene in pravokotne. Obrobljene so bile z ozkim robom, znotraj katerega je bila vlita tanka plast voska. Pri računanju so si pomagali s kamenčki, kasneje pa se pojavi tudi preprosto računalno, t.i. abacus.

OBLAČILA

Rimljani so se oblačili zelo preprosto. Nosili so dolgo brezrokavno **tuniko**, ki je bila iz volne ali iz platna. Ženske so nosile še širšo in krajšo tuniko, ki so si jo dale okrog pasu. Izven doma pa so se moški ogrnili s **togo**, ženske pa z lažjo **pallo**. Sužnji so se razlikovali tudi v oblačilih. Doma so bili obuti v sandale ali pa so hodili bos, zunaj pa so nosili tudi do gležnjev visoke preproste čevlje. Na glavi niso imeli ničesar, pokrili so se priložnostno za gledališče ali za potovanje.

DELO

Najprej so bili Rimljani kmetje, poljedelci in živinorejci. Imeli so majhna posestva, kjer so pridelovali žito ter gojili vinsko trto in oljke. Ko pa se je začela država širiti, so začeli Rimljani bogateti. Kupovali so velika posestva (latifundije) ali so si jih zaslužili z vojno. Nekatera osvojena ozemlja so postala prave žitnice, tako da so se na rimskih tleh preusmerili v vinograde in oljčne nasade. Zemljo so seveda obdelovali sužnji. Delo se je spremenilo tudi zato, ker so Rimljani z osvajanji spoznali druge kulture in druge družbene ureditve. Začeli so trgovati z ostalimi narodi in se ukvarjati z obrtjo. Izdelovali so oblačila iz volne, platna in svile, oblikovali so predmete iz gline, kovin, stekla, lesa in usnja. Na začetku so trgovci barantali, pozneje pa so izmenjavali blago za denar (bakren, srebrn in po punskih vojnah zlat).

Freska iz Pompejev

Odgovori:

- Kdo je bil poglavar rimske družine?
- Kakšno oblast je imel nad otroki, ženo in sužnji?
- Primerjaj položaj žene pri Grkih, Etruščanih in Rimljanih.
- Kaj veš o rimskih hišah, razsvetljavi in kurjavi?
- Kako je potekala vzgoja pri Rimljanih?
- Katere rimske številke lahko sestaviš iz štirih vžigalic?
- Zapiši z rimskimi številkami vsa liha števila, ki so manjša od trinajst.
- Povej imena za IV., VI., IX., X. in XI. mesec v letu.
- Napiši dan in mesec z rimskimi številkami.

ZANIMIVOST

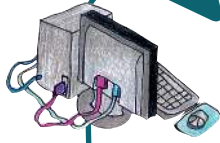

PREHRAMBENE NAVADE

Pri premožnejših družinah so bile jedi pestre. Glavno jed so zaužili zvečer. Moški so pri jedi ležali na zofi, ženske so sedele za mizo. Uporabljali so žlico in nož, ker vilic niso poznali. Največkrat so jedli z rokami. Zelo radi so pili vino in jedli kruh. Cenili so kozji sir in olive. Zaužili so veliko mesa in cenili ribe. Na mizi ni manjkalo sadja. Revnejši sloji so imeli skromno hrano. Jedli so kruh s česnom, zelnato juho in pili vodo.

ALI VEŠ, da so Rimljani že od najzgodnejših časov trgovali s sosedi? Vino so v zameno za druge izdelke izvažali v lončenih vrčih ali anforah.

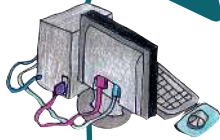

MEDPREDMETNA POVEZAVA: TEHNOLOGIJA

Rimske hiše so bile zaščitene pred soncem z visokimi zidovi brez oken. Tako je notranjost ostala hladna in senčna. Zaradi visokih stolpov in širokih vrat je svetloba prihajala predvsem iz odprtega atrija in vrta.

Hiše so bile zgrajene iz gradbenih materialov, ki so bili tedaj na voljo: kamen, nežgani zidaki, malta in les. Streho so ponavadi pokrivali glineni strešniki.

MEDPREDMETNA POVEZAVA: SLOVENŠČINA

J. Espinos, P. Masià, D. Sanchez, M. Vilar, Kako so živeli Rimljani, Karantanija 2000

G. Berardo, A. Gogala, Igraj se z Rimljani, Mladinska knjiga 2008

Fiona Macdonald, Zakaj neki so Rimljani nosili toge in druga vprašanja o Starem Rimu, Pomurska založba 1998

Insula romana

Domus romana

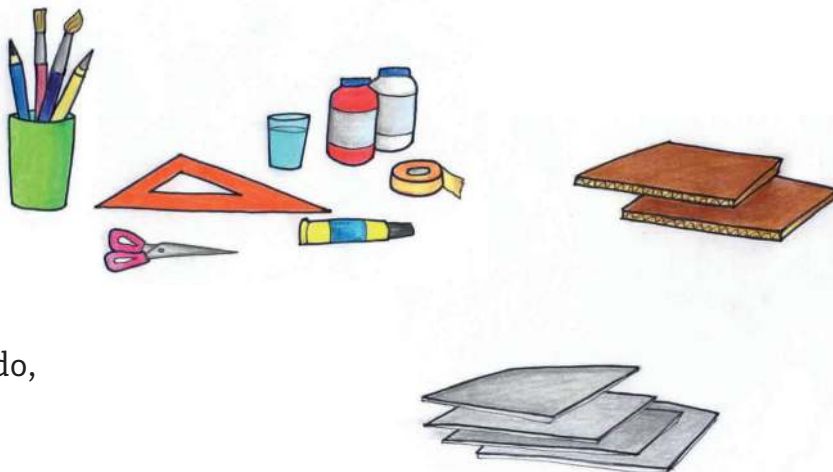

DELAVNICA

Rimska hiša

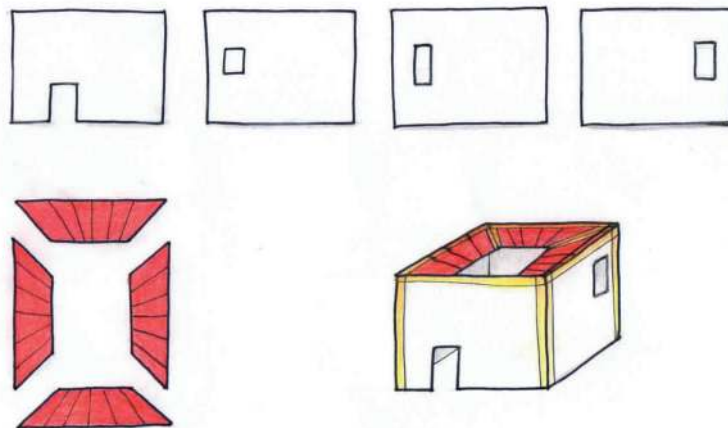
Potrebuješ:

- ✓ svinčnik,
- ✓ ravnilo,
- ✓ debel karton,
- ✓ škarje in lepilo,
- ✓ akrilne barve,
- ✓ čopič in lonček z vodo,
- ✓ tanek karton.

Potek:

1. Iz kartona izrežemo dele hiše. Na robove naneseemo lepilo. Sestavimo dele in stikališča prelepimo z lepilnim trakom, da bo maketa trdnejša. To so stene naše rimske hiše.

2. Izmerimo maketo in iz valovitega kartona izrežemo sestavne dele strehe. Zalepimo jih z lepilom. Streho pobarvamo z rdečo barvo.
3. Žlebove z odprtini za odtekanje izrežemo iz trakcev tankega kartona. Žlebovi in odtočne odprtine so speljani do bazena v atriju.
4. Pobarvamo stene hiše. Črto narišemo s pomočjo zaščitnega traku. Prilepimo streho. Po želji lahko stene prekrijemo z grafiti in mozaiki, značilnimi za rimsko obdobje.

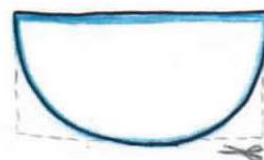
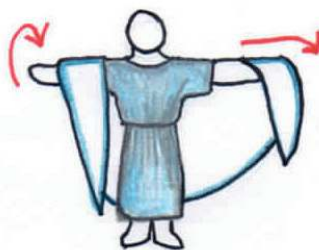
DELAVNICA

Rimska toga

Večina rimskih oblačil je bila izdelana iz ročno spredene volne oziroma iz blaga, ki so ga stkali iz te volne (doma ali v delavnici). Najbolj razširjeno oblačilo je bila tunika, saj je bila praktična za ljudi, ki so se veliko gibali, na primer za delavce in sužnje. Pomembneži so nosili toge. Toga je bila narejena iz šestmetrskega kosa blaga z neravnima robovoma. Blago so ovili okrog telesa in en konec obesili čez ramo.

Potrebuješ:

- ✓ svinčnik,
- ✓ škarje,
- ✓ staro belo rjuho,
- ✓ vijoličasti trak,
- ✓ dvostranski lepilni trak,
- ✓ vrv,
- ✓ dolgo majico.

Potek:

1. Rjuho odrežemo, kot je prikazano na sliki. Če želimo, lahko z lepilnim trakom prilepimo vijoličasti trak na rob rjuhe.
2. Nato si rjuho ogrnemo okoli ramen.
3. Približno četrtnino toge si obesimo čez ramo in roko.
4. Preostali del toge si zatlačimo za vrv, privezano okrog pasu.

ALI VEŠ,

da so Rimljanke nosile čez tuniko dolgo obleko, imenovano stola? Obleke živih barv so nosile le poročene ženske, dekleta so se oblačila v belo.

RIMSKI BOGOVI

Rimljani so bili **mnogobožci**. Najprej so verovali v bogove, ki so bili povezani z domom, živino in pridelki. Bogove so si predstavljali v človeški obliki. Častili so jih v svetiščih, darove (živali, predmete, živila) so polagali na žrtvenik. Svetišče vseh božanstev je bil Panteon.

Polja je varoval bog **Saturn** s pomočjo boginje **Cerere**, na vinograde je pazil bog **Bak**, gozdove pa je ščitil bog **Faun**. Ko pa so Rimljani spoznali etruščansko in pozneje grško kulturo, so prevzeli njihove bogove.

Tako so častili najvišjega boga **Jupitra**, katerega simbol sta bila orel in strela, z ženo **Junono**, zaščitnico žensk. Drugi bogovi so bili: **Minerva**, boginja rokodelstva; **Venera**, boginja pomladi, lepote in ljubezni; **Mars**, bog vojne; **Diana**, boginja lova; **Apolon**, bog glasbenikov in pesnikov; **Neptun**, bog morja; bog **Jan**, začetnik in konec vsega.

Stari Rimljani so mrtvece sežigali, pozneje tudi pokopavali. Dobri Rimljani so po smrti odšli na **Elizejske poljane**, hudobni pa v črni **Tartar**.

Rimljani so častili tudi **lare**, ki so bili zaščitniki polj in hiš. Postavljali so jim hišne oltarčke.

Oče je bil za rimsko družino tudi **duhovnik**. Kot družinski oče je opravljaj najrazličnejše obrede v hiši, skupaj z družino pa je častil bogove ob setvi, žetvi in trgatvi. Na tak način se jim je priporočal za dobro letino.

V hiši je bilo več **kipcev** raznih bogov. Vsakdo, ki je prišel v hišo ali odšel iz nje, se jim je priklonil. V hišo so vstopili z desno nogo naprej.

Tudi pred katerokoli odločitvijo so se Rimljani vedno posvetovali z bogovi. Zanimivo je tudi, da so si strigli lase ob polni luni. Rimljani so nosili tudi razne amulete, ki naj bi odganjali hudobne duhove. Pred bojem so si vojaki in poveljniki zagotovili naklonjenost bogov.

Rimljani so bili vsi vraževerni, dokler ni nastopila nova vera, krščanstvo.

Diana, boginja lune in lova

Jupiter

Mars

Cerera

Junona

Neptun

Minerva

SLOVARČEK

pater familias: rimski družinski oče

libertin: nekdanji suženj, ki mu je rimski gospodar dal svobodo, osvobojenec

mozaik: slika iz barvnih kamnitih ali steklenih kock

latifundij: zelo velika kmetija

tunika: dolga srajca

toga: plašč

palij: vrhnja obleka

MEDPREDMETNA POVEZAVA: Slovenščina

Michael Grant, Miti starih Grkov in Rimljanov, DZS 1968 Ljubljana

it.wikipedia.org/wiki/Festività_romane
it.wikipedia.org/wiki/Religione_romana

TEŽAVE V REPUBLIKI

Dolgotrajne vojne in velike vojaške zmage so prinesle Rimljanom ogromno bogastvo. Vojaki, ki so se morali vojskovati na raznih bojiščih, so se začeli vračati domov. Prej so bili kmetje, zdaj pa so doma našli neobdelana polja, hleve brez živine in bogataše, ki so si lastili neizmerne površine. Bogataši so imeli sužnje, ki so jim obdelovali zemljo, in so kmetijske pridelke prodajali ceneje kot navadni kmetje. Zato so začeli kmetje opuščati poljedelstvo in se naseljevati v Rim. V Rimu je tako začelo naraščati število brezposelnih ljudi. To je privedlo do velike krize. Bogataši so postajali iz dneva v dan bolj bogati, revnih pa je bilo vedno več. Začelo se je podkupovanje, državniki so postajali neodločilni in nesposobni, tako da ni bilo več poštenosti, hrabrosti in delavnosti, na katerih je slonela rimska moč.

Ljudska tribuna **Tiberij in Gaj Grak** sta se postavila na stran revnega sloja. Predlagala sta, naj se del zemlje porazdeli med kmete in ostale ubožne rimske prebivalce. Kot si lahko predstavljamo, tak zakon ni bil všeč veleposestnikom in senatorjem. Oba brata sta bila umorjena. Sledilo je obdobje notranjih bojev. Druga ljudstva so želela enakopravnost z Rimom, kar so dosegli po uspehih nad rimsko vojsko, ki se je morala vdati. Rim je tako prenehal biti mesto-država in je postal prestolnica vsega rimskega imperija. To je bilo leta **88 pr. n. št.**

SLOVARČEK

brezposelni ljudje: ljudje brez dela

podkupovanje: nezakonito obnašanje, ko se mu kaj daje za hitrejše, ugodnejše, navadno nezakonito dejanje

sloj: osebe povezane glede na položaj v družbi

PRVA DRŽAVLJANSKA VOJNA

Tedaj sta se v Rimu pojavila dva poveljnika, in sicer **Gaj Marij**, iz kmečkega rodu, in **Lucij Sula**, aristokrat. Marij je kmalu postal konzul. Preuredil je vojsko, da je pritegnil brezposelne ljudi, ki so kot stalni vojaki dobivali plačo. Tako si je pridobil trdno oporo vseh vojakov. Marij pa se je kmalu zbal Sule in ga je dal odstraniti kot vojskovodjo. Ta se je uprl in prišlo je do državljanske vojne, v kateri je Sula premagal Marijevo vojsko in postal diktator. Dal se je imenovati za dosmrtnega konzula. Ni vladal pošteno, ker je podpiral bogataše in omejil oblast ljudskih tribunov.

SLOVARČEK

diktator: kdor ima neomejeno politično oblast

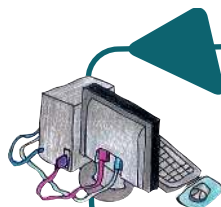
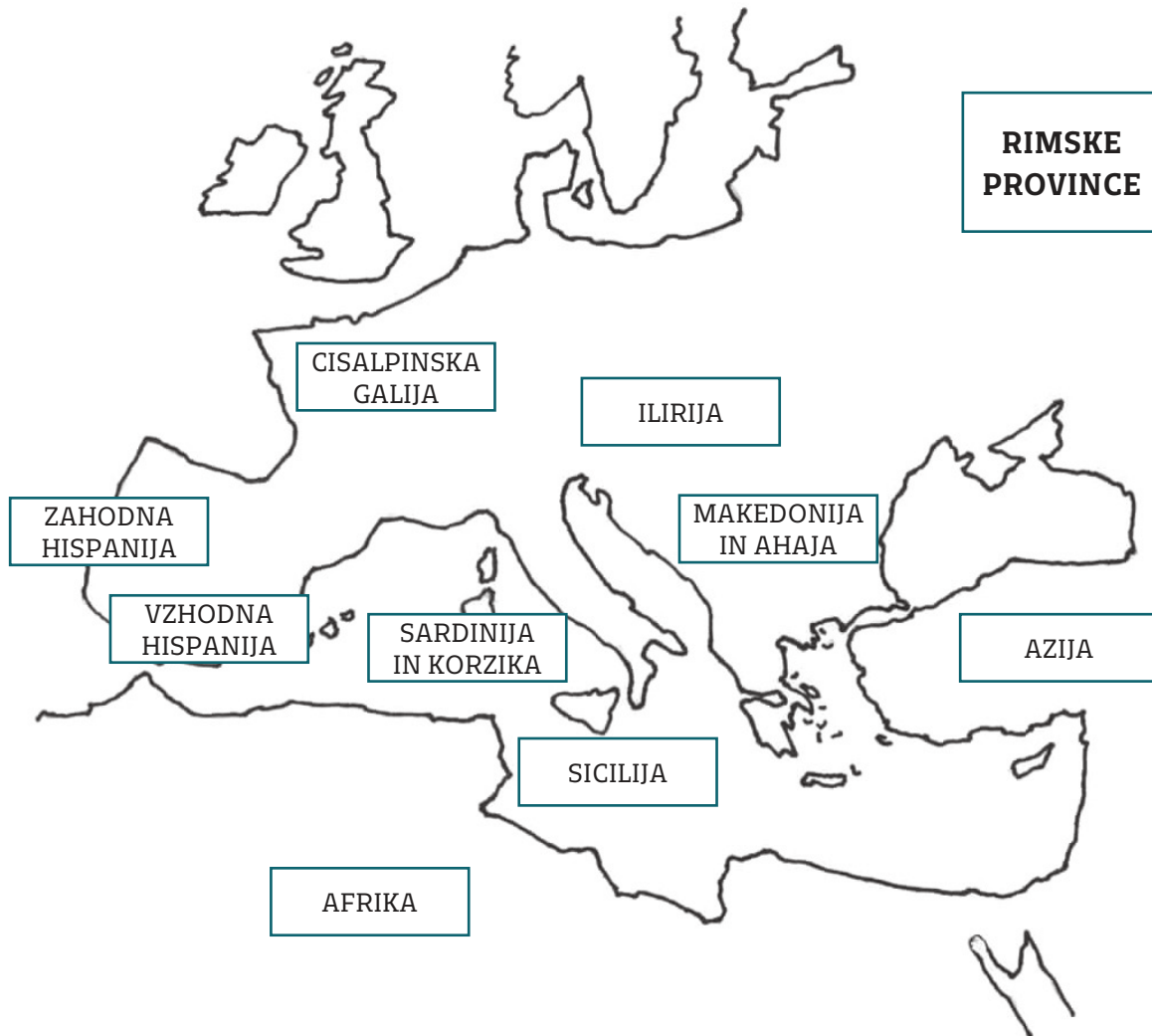
konzul: v rimski republiki vsak od dveh najvišjih državnih uradnikov, danes uradni predstavnik države v tujini

RIMSKE PROVINCE

Rimska država se je po osvajalnih vojnah delila na dva dela:

- Rim z deželami na Apeninskem polotoku;
- Zasedene dežele, ki so jih dodelili v upravo prokonzulom.

MEDPREDMETNA POVEZAVA: Slovenščina

Philip Steele, Stari Rim, Učila International 2009
Simon James, Stari Rim, Pomurska založba 1994

KONEC REPUBLIKE

Po Sulovi smrti so se ponovno razvneli spori. Na površje sta prišla dva nova moža, in sicer **Gnej Pompej**, aristokrat, in **Julij Cezar**, pripadnik ljudske stranke. Pompej je zaslovel kot vojskovodja, ker je zatrl upor sužnjev, ki jih je vodil gladiator Spartak. V jugozahodni Aziji je ustanovil celo vrsto provinc, med njimi tudi Palestino.

Julij Cezar se je takoj izkazal kot vojskovodja. Pomagal je Pompeju, da je razdelil državno zemljo med vojaške veterane. Pompej in Cezar sta se povezala med seboj in leta 60. pr. n. št. sklenila še sporazum s **Krasom**. Tako je nastal **prvi triumvirat**, vlada treh mož.

Odgovori:

Zakaj je prišlo do prve državljanske vojne?

Kdo je bil diktator Sula?

Zakaj so se uprli sužnji?

Koga je rimski senat imenoval za dosmrtnega konzula?

Kaj je bil triumvirat?

JULIJ CEZAR

Julij Cezar (100 pr. Kr. – 44 pr. Kr.) je najprej postal konzul, potem pa mu je senat poveril oblast nad Galijo in Ilirijo. Z leti je osvojil Galijo, germanske pokrajine in celo Britanijo. V Rimu pa so še nadalje vladali spori. Da bi senat napravil red, je imenoval za konzula Pompeja. Zaradi ljubosumja je Pompej odvzel poveljstvo Cezarju in mu ukazal, naj se takoj vrne v Rim, če noče postati sovražnik države.

DRUGA DRŽAVLJANSKA VOJNA

Senat je ukazal Cezarju, da ne sme prekoračiti reke Rubikon, na meji med Galijo in Italijo. Cezar pa je reko prekoračil in rekel: »**Kocka je padla!**« in nadaljeval pot proti Rimu. S tem se je začela druga državljanska vojna.

Pompej se je prestrašil in zbežal iz Rima proti Grčiji. Cezar je prišel v Rim, odstranil Pompejeve ljudi in se nato pognal proti Pompeju in ga premagal. Pompeju je uspelo zbežati v Egipt, kjer so ga ubili. Cezar je nato odstranil tamkajšnjega kralja Ptolomeja in postavil na prestol njegovo sestro Kleopatru.

Julij Cezar

JULIJ CEZAR DIKTATOR

Cezar se je nato vrnil v Rim. Dal se je imenovati za dosmrtnega konzula in si tako pridobil vso oblast. Skrbel je za red in mir tako v Rimu kot v rimskih provincah, zato mu je bilo tudi ljudstvo naklonjeno.

Cezar je najprej skušal odstraniti brezposelnost. V Rimu so začeli z javnimi deli, delil je žito revežem, naselil je rimske kolone po provincah, kmetom dodelil državna zemljišča. Skrbel pa je tudi za kulturo in tudi sam bil pisatelj. Dal je zgraditi veliko knjižnico in mnogo novih stavb. Preuredil je tudi koledar po sončnem letu, ki so ga poimenovali julijanski koledar. Njegovo ime nosita tudi mesec julij, najdemo ga tudi v Julijskih Alpah, Furlaniji (Friuli, iz Forum Iulii), v karnijskem kraju Zuglio (iz Iulium). Postal je slaven, da ga je ljudstvo častilo kot boga. Zaradi njegove priljubljenosti so mu še posebno senatorji in republikanci zavidali. Organizirali so zaroto in ga ubili. To je bilo za marčne ide, **15. marca 44 leta pr. n. št.**

Odgovori:

- V čem se je odlikoval Julij Cezar?
- Kaj veš o Cezarjevih bojih v Galiji?
- Kako si je pridobil naklonjenost ljudstva?
- Kaj nas še danes spominja na Julija Cezarja?
- Zakaj je prišlo do njegove usmrtitve in kako?

Kolosej v Rimu

Rimski vodovod

Karakalove terme iz 3. stol. po n. št.

SLOVARČEK

- triumvirat:** zveza treh mož
- zarota:** skriven načrt za zahrbtno dejanje proti komu
- aristokrat:** pripadnik skupine ljudi, ki ima moč zaradi položaja ali premoženja
- gladiator:** borilec z nasprotnikom ali z divjimi zvermi
- veteran:** star, doslužen vojak

CESARSTVO

Ljudstvo je prisililo zarotnike, da so zbežali iz mesta. Oblast so prevzeli **Mark Antonij**, posinovljeni Cezarjev nečak **Gaj Julij Cezar Oktavijan** in **Lepid**. Tako so ustanovili drugi triumvirat. To je bilo leta 43 pr. n. št.

Najprej je trojica odstranila nasprotnike, nato so si razdelili oblast. Mark Antonij je dobil vzhodne pokrajine ter Transalpinsko Galijo, Oktavijan zahodne province in Lepid Afriko. Trojica pa se je kmalu skregala. Oktavijan je vrgel z oblasti Lepida, napadel pa je Marka Antonija, ker se je poročil s Kleopatro, zapustil ženo Oktavijo, ki je bila Oktavijanova sestra, in podaril Kleopatri nekaj rimske posesti. To je bil tudi povod za tretjo državljansko vojno. Oktavijan je premagal Kleopatrino vojsko in tako je bilo tretje državljanske vojne konec. Egipt je postal rimska provinca.

Oktavijan Avgust

OKTAVIJAN CEZAR AVGUST

Oktavijan je zavladal sam in postal tako **prvi rimski cesar**. Dal si je ime **Avgust**. To je bilo na začetku našega štetja. Rimska država je postala **cesarstvo**. Po Oktavijanu so vladali še drugi cesarji, ki so bili istočasno voditelji države, najvišji svečeniki, poveljniki rimske vojske in božanstva. V tistem obdobju je bila rimska **država najmočnejša in najobsežnejša**.

Oktavijan Avgust je vladal štirideset let. To je bilo obdobje miru, blagostanja in sreče, prineslo je konec vojn in nemirot. Temu obdobju pravimo tudi **rimski mir**.

Državna uprava se je okrepila tudi izven Rima. V provincah so ustanavljali nova mesta.

Avgust je podpiral arhitekte, kiparje in slikarje, ki so s svojimi deli oplešali prestolnico (spomeniki, templji, gledališča, amfiteatri, knjižnice, vrtovi, kopališča, stadioni ...)

V tem obdobju se je razvila trgovina.

Število brezposelnih se je zmanjšalo.

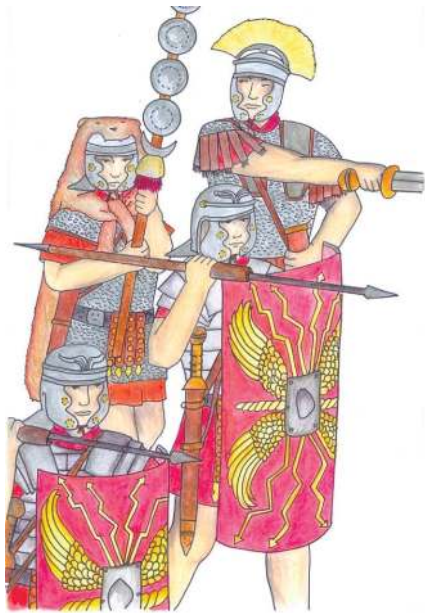
Oktavijan

Ob trgovini se je okrepilo tudi poljedelstvo. Izvažali so olje, vino, volno itd.

Avgustova vlada velja za zlato dobo latinske književnosti:
Vergil, Horac (pesnika)
Tit Livij (zgodovinar)

RIMSKA VOJSKA

V času rimskega imperija je vladal rimski mir. Življenje se je marsikje izboljšalo. To se je zgodilo tudi zaradi **rimske vojske**.

Rimska vojska je bila razdeljena na legije. V vsaki **legiji** je bilo 4.200 **legionarjev**, največ pa 5.000. Legijo so sestavljali večinoma pešci, bilo pa je tudi okoli 300 konjenikov, ki so v glavnem opravljali izvidniške naloge.

Rimska vojska je bila najprej sestavljena iz rimskih državljanov. Potem so začeli vključevati tudi prebivalce osvojenih ozemelj ali so vojake celo najemali. Vojaki so bili strogo disciplinirani. Bili so nagrajeni, če so bili v vojski uspešni, za poraze so bili lahko tudi kaznovani s smrtjo. V vojsko so odhajali predvsem revnejši možje, ker so vojaki dobili vojni plen, se naučili kakšne obrti in na koncu odsluženega vojaškega roka dobili tudi zemljo v last.

Če se rimski vojaki niso bojevali, so gradili ceste, mostove in vodovode. Ceste so bile tlakovane s kamnitimi ploščicami, da so omogočale hiter premik vojske in pošte, potovanja in tako tudi prenos znanja.

Vojaška oporišča so počasi postajala mesta, v katera so se poleg vojakov naseljevali tudi obrtniki in trgovci ter prenašali rimski način življenja, jezik in kulturo. Temu pravimo **romanizacija**.

ALI VEŠ,

da so postali nekateri gladiatorji tako priljubljeni, da so ljudje po stenah rimskih zgradb o njih pisali grafite ali celo sestavljali mozaike v luksuznih vilah ali termah?

ZANIMIVOSTI

GLADIATORSKE IGRE

Gladiatorski boji so bili med Rimljani zelo priljubljeni. Ljudje so občudovali gladiatorje zaradi njihove moči, poguma in veščin. Vendar so bila gladiatorska življenja kratka in njihova smrt je bila strašna. Poslali so jih v areno, kjer so se borili do smrti. Večina si ni sama izbirala bojevanja. Gladiatorji so bili namreč kriminalci ali vojni ujetniki.

Odgovori:

Zakaj je prišlo po smrti Julija Cezarja do drugega triumvirata?

Kako so si njegovi nasledniki razdelili oblast?

Kakšno oblast si je prisvojil Oktavijan?

Kakšno je bilo Antonijevo vedenje v Egiptu?

Katere reforme je Avgust izvedel, ko je postal cesar?

Zakaj imenujemo njegovo dobo zlato dobo rimske književnosti?

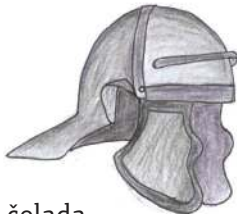
Koliko časa je trajalo rimsko cesarstvo?

Naštej nekaj pomembnih rimskih cesarjev.

Kakšno vlogo so imeli?

Vojaška oprema

čelada

gladiatorska čelada iz bron

ALI VEŠ,

da so se Rimljani pred odhodom na dolgo potovanje pogosto posvetovali s svečnikom ali vedeževalcem?

gladij

bojni nož

ZANIMIVOSTI

OREL IN PRAPOR

Orel na vrhu prapora je bil simbol Rima in njegove moči. Vsaka legija je imela svoj lasten prapor, ki ga je nosila s seboj v bitke. Za enoto je bila velika sramota, če je njihov prapor padel v roke sovražnikov.

DRUGI CESARJI

Po Oktavijanu Avgustu se je zvrstilo več cesarjev. Nekateri so si oblast prisvojili, drugi pa so jo celo podedovali. Nekateri so bili dobri vladarji, drugi pa ne. Moč vseh cesarjev pa je bila na urejeni in močni vojski.

Cesar Tiberij;
kot poveljnik je
zasedel naše kraje.

Cesar Domicijan;
neprijubljen in krut;
bil je umorjen.

Cesar Tit;
Titov slavolok v Rimu
zaradi vojnih uspehov.

Cesar Kaligula;
zapravljal je
državni denar;
bil je umorjen.

NEKATERI
VAŽNEJŠI
VLADARJI PO
AVGUSTOVI
SMRTI

Cesar Klavdij;
bil je pošten vladar;
žena ga je zastrepila,
da bi zavladal njen
sin Neron.

Cesar Vespazijan;
dober vladar;
dal je zgraditi kolosej;
preuredil je vojsko.

Cesar Neron;
preganjal je kristjane;
dal je zažgati Rim.

Neron na kovancu

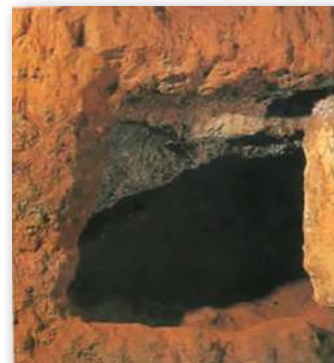

KRŠČANSTVO

V času Oktavijana Avgusta se je pojavila nova vera, krščanstvo, katere voditelj je bil Jezus Kristus, ki se je rodil med leti 7 in 1 pr. n. št. v Betlehemu, Palestini.

Palestina je bila rimska provinca pod rimskim namestnikom Poncijem Pilatom in kraljem Herodotom. Zaradi svojih nauk, ki so oznanjali enakost vseh ljudi in ljubezen do bližnjega, ga judovski duhovniki in bogataši niso marali. Jezus pa si je pridobival vedno več privrženecv oziroma učencev (dvanajst apostolov), ki so mu pomagali širiti novo vero. Njegov nauk ni dovolil suženjstva, ženske in otroci ne bi smeli biti zanemarjeni in tudi sam cesar ni bil več bog. Zaradi tega so ga na gori Golgoti v Jeruzalemu rimski vojaki križali. Njegovi nauki pa so se začeli širiti po tedanjem svetu, tudi zaradi rimskega miru in dobrih cest, ki so omogočale potovanja in širjenje nove vere.

Nova vera se je pojavila tudi v Rimu, vendar ni bila všeč cesarjem, ki so jo preganjali. Ljudje pa so se v vero vživali, ker je oznanjala ljubezen, usmiljenje in dobroto med ljudmi. Kristjani so se združevali po skupnostih in oznanjali vero na skrivaj, ker so bili preganjani, končali so celo v arene ali so bili križani, kar je bilo za tisto dobo normalno. Peter in Pavel, apostola, ki sta ustanovila krščanstvo v Rimu, sta bila tudi umorjena, prvi je bil križan, drugi obglavljen. Kristjani so se začeli zbirati po katakombah. Nauke, po katerih so škofje, duhovniki in diakoni oznanjali novo vero, so celo zapisali štirje evangelisti, Marko, Matej, Luka in Janez. Cesar Neron je celo dal zažgati Rim in je za požig obtožil kristjane.

ALI VEŠ,

da so cesarja Konstantina za vladarja razglasile njegove čete? Leta 303 n. št. je prestolnico prestavil v Bizanc in ga poimenoval v Konstantinopol. Mesto Konstantinopol je kmalu postalo tako veliko kot Rim.

Kaj predstavlja mozaik? Premisli.

Konstantinopol, velika prestolnica Vzhodnorimskega cesarstva.

Kristjane so preganjali več kot 200 let. Preganjali so jih tudi tisti cesarji, ki so pošteno vladali, a so se bali, da bi krščanstvo omajalo njihovo oblast, kot Domicijan, Trajan in Dioklecijan.

MILANSKI EDIKT

Preganjanje kristjanov se je s cesarjem Konstantinom končalo. Leta 313 n. št. je cesar izdal odlok, v katerem je bilo zapisano, da imajo kristjani svobodo do svoje vere. Temu odloku pravimo milanski edikt. Krščanstvo se je začelo hitro širiti po Evropi. Z vero se je širila tudi krščanska književnost v latinščini in grščini.

SLOVARČEK

edikt: predpis, ki ga izda vladar
monarh: vladar, kralj

ZANIMIVOSTI

KONSTANTIN

Konstantin Veliki je bil vladar med leti 306 in 337 n. št. Po zmagi v pomembni bitki je postal kristjan ter začel spodbujati širitev krščanske vere.

ALI VEŠ,

da je Hadrijanov zid označeval severozahodno mejo Rimskega imperija? Zgrajen je bil v času 122 do 126 n. št. kot obramba pred Pikti na severu.

Konstantin na kovancu

V kateri današnji državi se nahaja Hadrijanov zid?

PROPAD RIMSKEGA IMPERIJA

Rimski imperij je bil ogromen. Vsakemu voditelju, ki je prišel na oblast, je bilo težko obvladovati tako veliko ozemlje. Zaradi nešteti vzrokov je imperij propadel.

- Zahodno cesarstvo
- Vzhodno cesarstvo

Rimska država ni več osvajala (ni bilo več surovin, novih sužnjev).

Zaradi potrebe po obdelovanju nove zemlje so druga plemena pritiskala na meje rimskega cesarstva. Rimska vojska je s težavo branila meje in je državo kar dosti stala.

Mesta so bila polna revežev. Vzdrževali so jih cesarji iz državnih shramb, kar je vodilo državo v propad.

Državljske vojne so oslabile državo. Razlike med bogataši in revnimi so postajale vedno večje. Tudi province so se hotele osvoboditi rimske nadoblasti.

Najvažnejša gospodarska dejavnost je bilo kmetijstvo. Zemljo bogatašev so obdelovali sužnji, ki pa jih je bilo vedno manj. Neobdelano zemljo so zato bogataši dajali v najem revnim, ki so morali za odškodnino dati del pridelka.

Začeli so nastajati novi odnosi med bogataši in najemniki (koloni).

Galsko-rimska vila Montmarin

ALI VEŠ,

da je bila vila podeželsko bivališče sredi obsežne zemljiške posesti? Njeni prebivalci so sami pridelali vse, kar so potrebovali.

RAZDELITEV CESARSTVA

Država je imela nešteto problemov. Druga ljudstva so pritiskala na rimske meje in ogrožala državo. Da bi imeli večjo kontrolo nad cesarstvom, so razdelili cesarstvo na dva dela, in sicer na

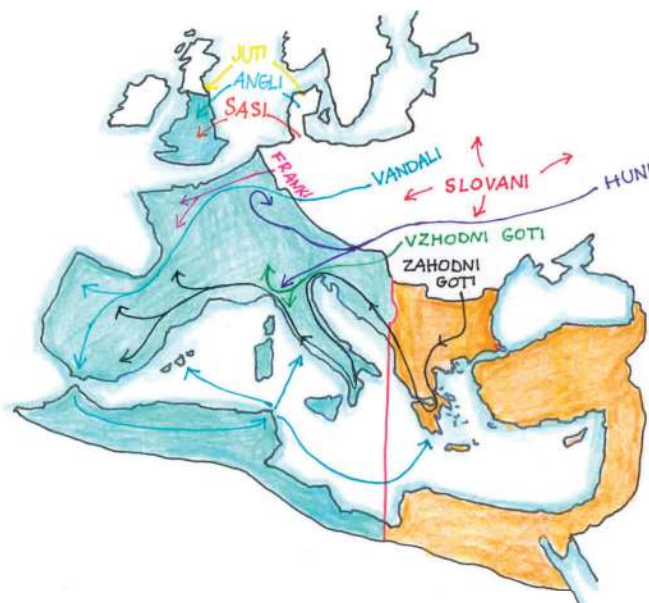
Zahodno rimsko cesarstvo

Vzhodno rimsko cesarstvo

To je bilo leta 395 n. št. Vsak del je postal samostojen. Zahodno rimsko cesarstvo pa je bilo bolj šibko, saj so na rimsko ozemlje stalno vdirali Germani. Germani so postajali vedno bolj močni. Začeli so se naseljevati tudi na rimska tla. Germanski kralj Odoaker je leta 476 odstavil rimskega cesarja Romula Avgusta. Ta letnica je zelo važna za našo zgodovino, ker pomeni **konec starega veka**.

glavno mesto **RIM**

glavno mesto **KONSTANTINOPEL**

Odgovori:

Kateri so bili vzroki propadanja rimskega cesarstva?

Naštej znake propadanja.

Zakaj so razdelili cesarstvo na dva dela?

Kako je bilo cesarstvo razdeljeno?

Kateri sta bili glavni mesti?

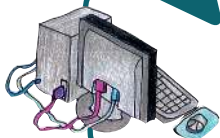
Kakšne so bile značilnosti bizantinske države?

Kakšne razmere so vladale v zahodnem rimskem cesarstvu?

Kateri del cesarstva je preživel več?

Kateri je bil zadnji rimski cesar?

Kdo ga je odstavil?

MEDPREDMETNA POVEZAVA: Slovenščina

Pavla Karba, Raziskujemo in primerjamo Emono in Pompeje, DZS 1999 Ljubljana
Iva Curk, Rimljani na Slovenskem (vinjete, skice ...), DZS 1976

Cesar Konstantin

SLOVARČEK

imperij: cesarstvo

oporišče: kraj, kjer se zbirajo in oskrbujejo vojaške sile

Germani: ljudstvo na severu rimskega cesarstva

RIMLJANI V NAŠIH KRAJIH

Ko so imeli **Rimljani** v oblasti celoten Apeninski polotok in so si podvrgli Kartagino, so začeli prodirati tudi v naše kraje.

Izhodišče za njihovo prodiranje proti vzhodu je bilo mesto **Oglej (Aquileia)**. Rimljani so ga ustanovili leta 181 pr. n. št. Osvajanje je bilo težko in dolgo, trajalo je približno 200 let. Razmeroma hitro pa so Rimljani osvojili Istro in tu osnovali prva mesta: **Trst (Tergeste), Koper (Capris, Caprea), Pulj (Res Publica Polensis)** in druga. Pridobljeni kraji so pripadali upravni enoti Iliriku, razdeljeni pa so bili na province.

Po zmagi nad Karni so se Rimljani razširili tudi po Nadiški dolini. Važno rimsko središče je postal Forum Julii ali današnji Čedad, ki ga je ustanovil Julij Cezar okrog leta 49 pr. n. št. Po padcu Ogleja je postal glavno mesto tega območja.

Vojaška taborišča so se spreminjala v mesta (Oglej, Ljubljana, Ptuj).

Rimske ceste so bile zgrajene iz več debelih plasti **proda, gramoza in peska**. Na močvirnih tleh so temelje cest utrdili s hrastovimi hlodi. Površina ceste je bila tlakovana s kamnitimi ploščami. Cestišče je bilo široko od 5 do 10 metrov.

Oglej se je razvil v zelo bogato mesto rimske države, tako da je dobil naziv drugi Rim.

Štel je preko 100.000 prebivalcev. K njegovemu razmahu je pripomogla zemljepisna lega.

V mestu so ostali **forum, amfiteater, cirkus, hiše patricijev, skladišča**.

Postopno se je razvil v pomembno trgovsko središče, saj so prihajali sem tovari dragocenih izdelkov in surovin iz Sredozemlja. Večje ladje so pristajale in raztovarjale na otokih današnjega Gradeža.

Do rečnega pristanišča pa so vozili blago na manjših ladjah po reki Natisi. Temelje pristaniških naprav si lahko še danes ogledamo.

V mestu so se razširile različne obrtne dejavnosti. O vsem tem zgovorno pričajo izkopanine, ki jih hrani arheološki muzej v Ogleju. Tu si lahko ogledaš

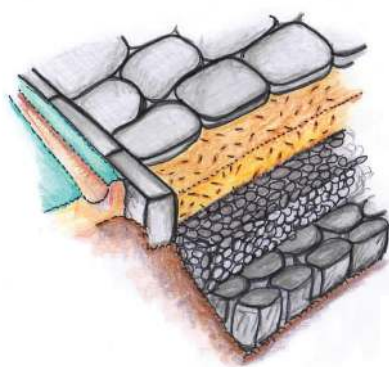
Ostanek talnega mozaika v Ogleju

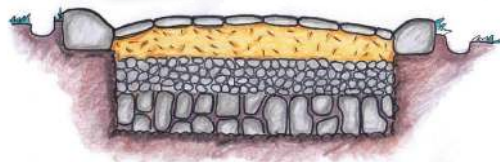
Posnetek Ogleja iz zraka

Cezarjev kip pred stolnico v Čedadu

Prerez rimske ceste:
kamnite plošče,
pesek,
drobni prod,
kamni,
kanal.

poleg marmornatih kipov in nagrobnikov okraske iz dragih kamnov in jantarja, predmete iz slonovine in bronu ter glinaste leščerbe. Zelo bogata je zbirka rimskih steklenih posod, saj so v Ogleju oblikovali steklene posode s pihanjem (votlo steklo).

To bogato mesto je propadlo zaradi vdora barbarov v 5. stoletju po n. št.

Gospodarstvo na našem ozemlju je v dobi Rimljanov napredovalo. V poljedelstvu so se uveljavili dvoletno kolobarjenje, uporaba pluga, nove kulture (oljka, vinska trta, južno sadje). V višjih predelih pa je bil vpliv Rimljanov manjši in prebivalci so ostali živinorejci.

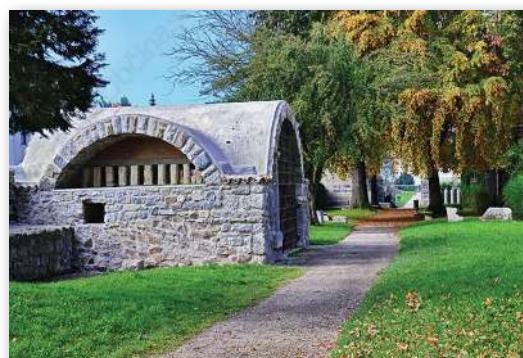

Za izdelavo kovinskega orodja in orožja so Rimljani pridobivali železno rudo v Noriku (današnja Koroška). Tu so sekali tudi les, ki so ga rabili za topljenje železne rude kot tudi v gradbeništvu in ladjarstvu. Ob Jadranskem morju so uredili soline. V Štivanu in Trstu sta nastali važni pristanišči. Začeli so izkoriščati tudi kamnolom v Nablrežini. Izvažali so les, smolo, živino, olje, rude, sužnje, uvažali pa dragocene predmete.

Za potrebe rimske vojske na mejah države so Rimljani

zgradili obsežno cestno omrežje. Glavna os, ki je potekala preko našega ozemlja, je bila cesta Oglej (Aquileia) – Ljubljana (Emona) in je povezovala Koroško z našimi kraji. Nanjo so se vezale ceste, ki so vodile naprej proti severu in proti Istri.

V davni preteklosti je zaživelo mesto **Štivan ob reki Timavi (Fons Timavi)**. Štivan je dosegel svoj razcvet v rimski dobi. Tod

Ostanki Rimljanov v Emoni (Ljubljana)

je tekla rimska cesta proti Istri. Pri Štivanu je stalo tudi postajališče, kjer je bilo mogoče prenočiti, zamenjati konje in oddati pošto. Cesta je bila povezana z glavno osjo Oglej – Emona. Štivan je bil pomembno пристanišče. To nam potrjuje tudi arheološka najdba **rimske ladje**. Dolga je skoraj 11 metrov in široka 4 metre. Hrani jo arheološki muzej v Ogleju.

Ostanki Rimljanov pri Štivanu

SLOVARČEK

forum: večji prostor v mestu, obdan z zgradbami

amfiteater: okrogel prostor za nastopanje s sedeži

nagrobnik: spomenik na grobu

jantar: fosilizirana smola iglastega drevja, ki so jo našli ob Baltiškem morju, uporabljali pa za izdelavo dragocenega nakita in okrasnih predmetov

plug: priprava za oranje

kolobarjenje: zamenjava kultur na obdelanih njivah

soline: prostor ob morju, urejen za pridobivanje soli

RIMSKI TRST

Trst, mesto na trgovskem razpotju

Trst leži na dveh pomembnih geografskih oseh:

prva združuje Alpe in Balkan,

druga povezuje porečje Donave in Sredozemlje.

Ne preseneča nas torej, da so se tod vile trgovske poti že v prazgodovini. Najznamenitejša je jantarska pot, po kateri so trgovci, poleg drugega blaga, od obal Baltskega morja do Jadrana dovažali dragoceno okamenelo smolo, imenovano jantar. En odcep te poti se je v prazgodovini zaključil pri izviru Timave. Rimljani so te, že utečene poti izkoristili v svoj prid in po začrtanih trasah zgradili svoje ceste.

V teh krajih so v rimski dobi pomembne **tri ceste**:

via Flavia, ki je ime dobila po cesarju Vespazijanu, je vodila proti jugu v Istro (npr. proti Pulju - Pola);

via Postumia se je mimo Postojne vila proti današnji Sloveniji (mimo Ogleja - Aquileia in nato v smeri Hrušica - Ad pirum, Vrhnika - Nauportus, Ljubljana - Emona);

via Gemina je tekla proti Reki - Tarsatica.

Za Rimljane je bila na tem območju posebej pomembna kolonija Akvileja (Aquileia, Oglej), ki je veljala za referenčni trgovski center in je imela opremljeno in zelo aktivno pristanišče. Na podlagi arheoloških najdb vsekakor vemo, da se je tudi v Trst stekalo blago iz vsega Sredozemlja.

Omembe vredna je tudi geološka sestava Trsta, ki je zelo pestra.

Opazimo lahko tri pasove: obmorskega ravninskega, ki so ga ustvarile naplavine, nad njim gričevnatega iz peščenjaka in naposled kraško planoto.

Ime mesta

Tudi sam Trst - **Tergeste** je nastal v predrimski dobi. Rimljani v glavnem niso ustvarjali novih naselbin iz nič: raje so se okoristili z naselji, s katerimi so bili že stkali trgovske vezi in ki so jim bila v pomoč pri zaščiti na novo zasedenega območja ali pri nadaljnji ekspanziji. Trst so poznali kot trgovsko središče, kot dokazuje že toponim. Strokovnjaki ga skušajo razložiti kot spojitev indoevropske besede *terg* (= kraj, kjer se trguje; pomen je še danes razviden v večini slovanskih jezikov) in venetskega izraza *este*, ki je prisoten v imenih številnih italijanskih mest (Preneste, Este itd.).

Rekonstrukcija rimskega Trsta

Nekaj zgodovinskih podatkov

Tržaško protozgodovinsko območje je bilo cvetoče v času **med srednjo bronasto** (ok. 1600 pr. n. št.) in **železno dobo** (ok. 400 pr. n. št.). Tedaj so ljudje živeli v gradiščih, ki so bila večinoma odmaknjena od morja, da so bili prebivalci varnejši pred napadi gusarjev (na Krasu, v istrskem obalnem pasu in v bližini Trsta so jih odkrili skoraj dvesto). Iz nepojasnjenih vzrokov so kasneje prebivalci zapustili številna višinska naselja oz. kaštelirje; ohranilo se je le nekaj naselbin ob morju.

Tudi Trst je nastal kot višinsko naselje, in sicer na gričih **Sv. Justa** in **Sv. Vida**. Takrat se je morje zajedalo veliko globlje v Tržaški zaliv, segalo je namreč do **Ulice Cavana** (kjer so odkrili ostanke pristaniških objektov) in gledališča. Arheološke najdbe ne izpričujejo keltske prisotnosti v naših krajih; najbližja najdišča se nahajajo v Sloveniji.

Če po eni strani prisotnost Keltov v našem mestu ostaja neznanka, lahko po drugi z gotovostjo trdimo, da so bili sosedi prvih Tržčanov bojevito pleme **Histrov**, proti katerim so Rimljani leta 220 pr. n. št. sprožili prvo izmed treh histrskih vojn, da bi zaščitili svoje zaveznike Venete (ti so jim namreč zvesto stali ob strani v boju proti Hanibalju). Morda so Rimljani prišli v stik s Trstom takrat. Kmalu zatem so Rimljani premagali **Karne** in leta 181 pr. n. št. ustanovili vojaško postojanko **Oglej** (*Aquileia*), ki je postala izhodiščna točka za nadaljnje prodiranje proti vzhodu. Tudi Trst je pridobil na pomenu kot vojaška postojanka.

Tergeste je rimska kolonija postal verjetno šele leta 52 pr. n. št., na pobudo vojskovodje Cezarja, ki je "preznil" v naših krajih (pozimi se rimski vojaki niso bojevali zaradi slabih vremenskih razmer in so več mesecev prebili v vojaških taborih). Cezarju so namreč poverili oblast nad Galijo in Ilirijo, kamor so sodili

tudi naši kraji. Slavni vojskovodja je ustanovil več naselbin, med katerimi izstopa *Forum Iulii* (Čedad): od tod izhaja tudi ime *Friuli - Furlanija*.

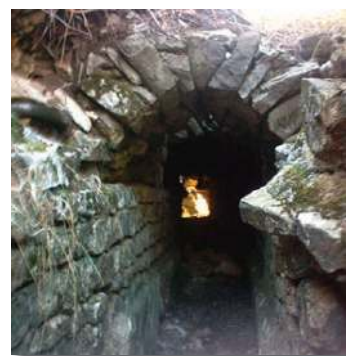
Vemo, da je v teh letih Trst napadlo bojovito ilirsko-keltsko ljudstvo Japodov, in tedaj so morda majhno mestece zaščitili z obzidjem. Obzidje je popravil (ali na novo postavil) Oktavijan, poznejši cesar Avgust, od leta 33 do leta 32 pr. n. št. (mestni lapidarij hrani epigrafski napis, ki izpričuje njegovo vlogo pri grajenju obzidja in ki ga s prevodom navajamo v nadaljevanju). Njegov obstoj je bil vsekakor kratkotrajen, saj se je mesto hitro širilo in se razrastlo izven obzidja.

Trst je užival blagostanje v 1. in še do srede 2. stoletja po n. št. Arheologi sklepajo, da je ob koncu 1. stoletja po n. št. tu živelo kakih 12.000 prebivalcev, ki so se ukvarjali s kmetijstvom, obrtjo in trgovino. Ozemlje je bilo porastlo z oljčnimi nasadi in vinogradi, izven mesta so zgradili velike podeželske hiše (*villae*). Vodo so dovajali iz Glinščice (*Fons Oppia*), kjer so še danes vidni ostanki vodovoda (akvadukta), ki je bil dolg 14 kilometrov. Na griču Sv. Justa se je dvigovalo svetišče, posvečeno Jupitru, Junoni in Minervi (Kapitolska triada); pred njim je stal razkošen vhod (propileje) in ob njem se je širilo trgovsko in upravno središče - *forum*. V 1. stoletju po n. št., v času cesarja Klavdija, ki mu je bila olepšava italjskih mest še posebno pri srcu, so Tržačani pridobili tudi razkošno baziliko (javno dvorano za trgovske posle, verske obrede in sodne obravnave). Kot vsako omikano mesto se je tudi Trst ponašal z gledališčem, ki se je v skladu z rimskimi tradicijami nahajalo izven središča, da ne bi morebitni izgredi gledalcev ali navijačev ogrožali mestne varnosti. Izven mesta, v nekropolah, so iz higienskih razlogov pokopavali umrle.

Rimska mesta so bila običajno pravokotne ali kvadratne oblike. Glavni cesti sta se imenovali *cardo* in *decumanus*. Os, ki jo je tvoril *cardo*, je potekala od severa proti jugu, *decumanus* pa je mesto razpolovil od zahoda proti vzhodu. Lega Trsta, ki se skoraj neposredno dviguje na pobočjih nad morjem, je to

DECUMANUS - Ulica delle Monache

značilnost delno onemogočala; kljub temu pa lahko na sliki, ki ponazarja antični Trst, zasledimo dve osi, ki sta za to delitev značilni. Starejša cesta (*cardo*) vodi od Sv. Justa, kjer so bili bazilika, svetišče in forum (središče trgovskega in družbenega življenja ter prvotno jedro naselja) proti morju; druga, novejša os, sledi morski obali v smeri sever-vzhod in vodi mimo gledališča. Sistem rimskih urbanih cest v obliki šahovnice, torej v smeri sever-jug oziroma vzhod-zahod je vsekakor razviden tudi iz poti, ki nas izpred muzeja v Semeniški ulici vodi do Rihardovega slavoloka: zavoji so zelo ostri, saj se ceste sekajo tako rekoč pravokotno.

V obdobju blagostanja in gospodarskega razvoja sta živela mestna dobrotnika Kvint Petronij in Fabij Sever. Prvi je na koncu 1. stoletja po n. št. postavil ali verjetneje prenovil gledališče. Drugi, ki je živel sredi 2. stoletja po n.

št. in mu je v našem mestu posvečena ulica (*Ulica Fabio Severo*), je v času cesarja Antonina Pija dosegel, da sta keltski ljudstvi Karnov in Katalov pridobili državljanske pravice, s tem pa sta pridobili tudi obvezo do plačevanja davkov, denar pa se je stekal tudi v Trst, kjer so ga uporabili za gradnjo javnih stavb.

Sredi 2. stoletja po n. št. so v Italijo vdrli Kvadi in Markomani, proti katerim se je boril cesar - filozof Mark Avrelij. Za Trst je bilo konec obdobja miru in blagostanja. V 4. stoletju se je mesto ponovno obdalo z obzidjem, ki je po obsegu spominjalo na prvotno

CARDO - Ulica delle Scuole

Tako so bile okrašene stene rimske hiše

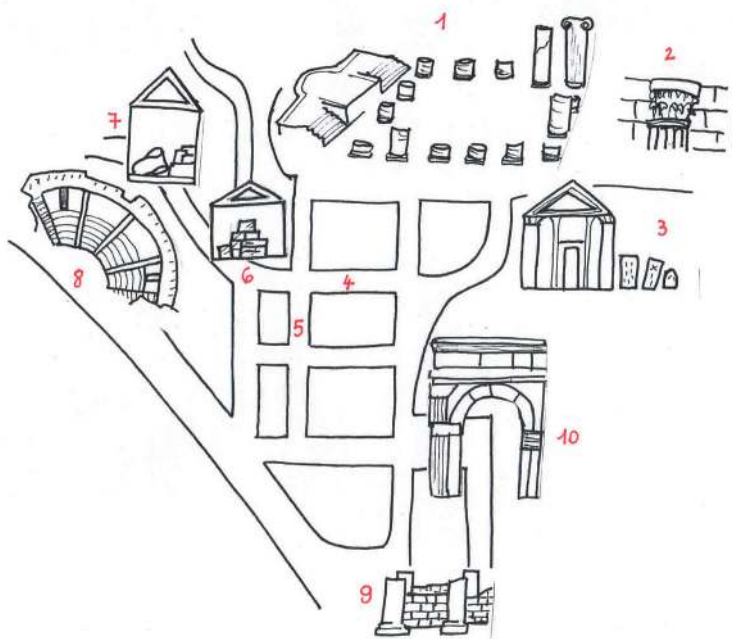
poznorepublikansko (rast mesta se je vsekakor ustavila že v prejšnjem stoletju). Trgovanje z Bližnjim vzhodom in s severno Afriko se je nadaljevalo, kot izpričujejo arheološki viri. Prav tako so se Tržačani še naprej bavili z oljkarstvom, saj je stiskalnica za oljke, ki so jo odkrili za Ulico Cavana, iz 6. oz. 7. stoletja.

Dela arheologa

Zlasti v zadnjih tridesetih letih so arheološka izkopavanja prinesla na dan dragocena pričevanja o rimski prisotnosti v Trstu. Doprinos arheologov je še toliko bolj dragocen, ker se antični zgodovinarji niso zaustavljali pri opisu tega malega, za rimsko zgodovino skoraj obrobne mesta; zato se ne moremo sklicevati na literarne pisne vire, ki bi nam lahko odkrili tržaško preteklost. Ta nam je znana skoraj izključno iz epigrafskih napisov, v prvi vrsti nagrobnih, in iz materialnih virov.

Ko delavci pri kopanju jarkov za komunalno infrastrukturo naletijo na ostanke iz preteklosti, obvestijo spomeniško varstvo, ki mora odločiti, kako postopati. Če najdišče nima posebne vrednosti, ga natančno poslikajo in zakrijejo; če pa ga je vredno ohraniti in ponuditi v ogled, se mu arheologi, pa tudi restavratorji in konservatorji, podrobno in potrpežljivo posvetijo. Delo arheologov je namreč zahtevno in zapleteno, kajti tla, po katerih so stopali prvi Tržačani in za njimi Rimljani, je prekrilo več slojev zemlje in grušča, kar je posledica tako človeških posegov kot naravnih geografskih procesov (npr. usadov, podorov ipd.). Naloga arheologa je, da analizira, določi in označi posamezne plasti, ki se prekrivajo in nemalokdaj tudi križajo. Pri določanju datacije posameznih plasti si pomagajo zlasti s keramičnimi izdelki, ki so se s časom spreminjali.

Rimske ostanke si lahko ogledamo v Lapidariju v Trstu.

LEGENDA

1. GRIČ SV. JUSTA, BAZILIKA
2. UL. DELLA CATTEDRALE,
3. ORTO LAPIDARIO, LAPIDARIJ
4. UL. DELLE MONACHE
5. UL. DELLE SCUOLE
6. UL. DEL SEMINARIO
7. UL. DONOTA
8. RIMSKO GLEDALIŠČE
9. UL. DEI CAPITELLI
10. TRG BARBACAN

1. Muzej (Antiquario) v Ulici Donota: od rimske hiše do grobišča

Najdišče iz Ulice Donota je navidez nepregledno, ker je izkopavanje potekalo v skladu z že omenjenimi znanstvenimi metodami, ki predvidevajo analizo stratigrafskih plasti in razkrivajo njihovo zapletenost.

V prvi fazi je tu stal velik stanovanjski objekt (*domus*): nahajal se je izven mestnega obzidja, nedaleč od gledališča. Sobe so bile velike in krasile so jih freske, katerih ostanke si skupaj z drugimi predmeti izvrstne izdelave, lastjo njenih gospodarjev, lahko ogledamo v vitrinah ob vhodu v muzej. V hiši, točneje v privzdignjenem prvem nadstropju, so imeli tudi vodnjak, ob katerem so se hladili v poletnih večerih (arheologi so v njem našli orehove lupine). Imeli so celo kopalnico s školjko in tekočo vodo. Znano je namreč, da so Rimljani sloveli kot izredno čisti ljudje. Kasneje so z dograjevanjem zidov bivalne prostore pomanjšali in v stavbi so se ukvarjali samo še z gospodarskimi posli. Arheologi so odkrili ostanke majhne tovarne, morda pralnice ali strojilnice, v kateri so kožo predelovali v usnje. Stranišče se je kasneje zamašilo in spremenilo v odtočno gnojno jamo.

Rekonstrukcija rimske domus

Ko so lastniki zapustili tovarno, so ta prostor uporabili kot nekropolo oziroma pokopališče; to se je v skladu z rimsko zakonodajo iz higienskih razlogov, kot že rečeno, nujno moralo nahajati izven mesta. Prva grobnica, iz 2. stol. po n. št., je bila razkošna, kar dokazuje, da je bil pokojnik (morda član rodbine, ki je prej imela v lasti *domus* zelo bogat. Na sredini zamejene parcele se je nahajal okrašen

štirikoten spomenik, kakršne poznamo iz Ogleja; obdajala ga je izdelana kamnita ograja, ki je konkretno ponazarjala simbolično razmejitvev med svetom živih in kraljestvom mrtvih.

Okostje rimske deklice

temi otroki izstopajo ostanki šest ali sedem let stare deklice (spol določamo na podlagi lobanjskih kosti), katere starši so bili tako revni, da niso imeli niti amfore, v katero naj bi jo dali v skladu s pokopno tradicijo, pač pa so jo samo položili na veliko črepinjo; kot nekateri drugi otroci pa ima deklica na prsih mozaični kamenček, ki naj bi jo varno spremljal na poti v onostranstvo. Deklica ni bila kristjanka (v tej nekropoli ne beležimo krščanskih pokopov) in ni jasno, kaj naj bi pomenil ta grobni pridelek; ker pa je kamenček podoben kocki, bi lahko simboliziral igro usode, ki se ji morajo vsi smrtniki ukloniti.

Kot že omenjeno, si lahko ob vhodu v muzej ogledamo predmete, ki so jih odkrili ne samo v domus oziroma nekropoli, temveč tudi v rimski zgradbi na [Trgu Barbacan](#) in na bližnjih, terasasto se dvigajočih zemljiščih.

2. Muzej v Semeniški ulici (Via del Seminario): ostanki poznorepublikanskega obzidja

V malem muzeju v Semeniški ulici si lahko ogledamo ostanke mestnega obzidja iz poznorepublikanske dobe. To ni imelo dolgega življenja, saj se je obdržalo približno do Avgustove dobe, nato pa je začelo propadati in kamenje je začelo polzeti navzdol, zato ga je bilo potrebno zadržati z nasipom. Očitno se

je mesto razvijalo z veliko naglico in obzidje je ob njegovi hitri ekspanziji izgubilo svojo obrambno vlogo. Kasneje so ga uporabili kot podzidje oziroma temelje za nove gradnje, saj so tu našli ostanke stiskalnice za oljke.

Za Rimljane obzidje ni imelo le obrambnega, pač pa morda še pomembnejši simbolični ali celo čarobni pomen: njegov potek so načrtali z arhaičnim

V času propadanja, ki je sledil, se je od 4. do 6. stol. nad spomenikom razrasla nekropola s številnimi, veliko manj razkošnimi pokopi, ki so si sledili kaotično, brez pravega reda. Iz dobe cesarja Konstantina (4. stoletje) se je ohranilo približno petdeset otroških lobanj, ki jih ločujejo plasti apna: očitno so ti otroci pomrli med epidemijo, ki je divjala v obdobju hude gospodarske in politične krize in ki je kosila žrtve zlasti med manj odpornimi prebivalci. Med

Tudi v Trstu so Rimljani na mizi pri obedu imeli lepo okrašene vaze

bronastim plugom ob prisotnosti svečnikov in avgurjev - vedeževalcev. Obzidje je ločevalo mesto od pogosto napadalnega in nevarnega zaledja, meščane od sovražnikov, dobro od zla. Romul, ustanovitelj Rima, je celo brata Rema kaznoval s smrtjo, ko ga je ta izzival in je preskočil brazdo, kjer naj bi se dvigovalo obzidje. Naselbina brez obzidja pravzaprav ni bila niti pravo mesto, pač pa samo *vas - pagus*.

3. Rihardov slavolok (Arco di Riccardo)

Izvor imena spomenika, ki ga poznamo kot **Rihardov slavolok** (*Arco di Riccardo*), ni znan. Povsem legendaren je podatek, ki slavolok povezuje s Karlom Velikim (*re Carlo*), ki naj bi mu Tržačani ta spomenik posvetili, ko naj bi cesar

dospel v naše mesto. Veliko verjetnejša je hipoteza, ki to ime povezuje s cestno osjo *cardo*; ni izključeno niti, da je spomenik dobil ime po neki srednjeveški magistraturi oziroma **javni službi** (*“ricario”*), ki je imela sedež v bližini spomenika. Rihardov slavolok je nedvomno edini rimski arhitekturni objekt, ki je bil viden in vsem znan tudi v najtemnejših letih tržaške zgodovine, čeprav so del tega kasneje vgradili v bližnjo stavbo (restavracijo). Z gotovostjo vemo tudi, da ne gre za mestna vrata: ostanki mestnih vrat, ki so se odpirala v republikanskem obzidju, se namreč nahajajo pod samo stavbo; ko je Rihardov slavolok nastal, v obdobju razcveta v drugi polovici 1. stol. po Kr., obzidje ni več imelo obrambne vloge. Pod njim je tekla cesta, ki je vodila od Sv. Justa proti morju (že

omenjeni *cardo*). Spomenik je po vsej verjetnosti pomenil mejo med starejšim (gornjim, versko-upravnim) in novejšim (spodnjim, obmorskim) delom mesta

V 4. stoletju (sočasno z zadnjo fazo grobišča iz Ulice Donota) so Rihardov slavolok utrdili z obrambno strukturo, ki je danes še vidna nekaj metrov pod njim: to so bila nekakšna vrata v zgornji del mesta, kamor se je ljudstvo zatekalo pred napadalci v 4. in 5. stoletju.

4. Štiristebni spomenik (Monumento tetrapilo)

Na koncu poti, ki je povezovala nabrežje z vzpetino Sv. Justa, v današnji Ulici dei Capitelli, se nahajajo delno prekriti ostanki štiristebnega spomenika. Ta je nastal v 1. stoletju po n. št. na pobudo očitno precej bogatega naročnika. Razviden je rastlinski reliefni okras, ki dokazuje prefinjeno eleganco spomenika. Danes med stebri opazimo zid, ki je spomenik presekal na dvoje in ga v obdobju politične nestabilnosti (4. stoletje) spremenil v obrambni stolp. V notranjosti le-tega so arheologi odkrili ostanke kovaškega ognjišča.

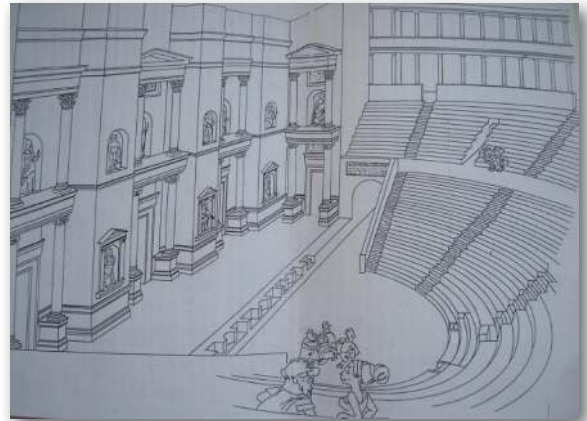

Rekonstrukcija štiri stebnega spomenika

5. Rimsko gledališče

Prisotnost rimskega gledališča v Trstu je ostala dolgo prikrita, saj so na njem kaj kmalu zrasle hiše, ki so delno zabrisale celo njegov tloris. Na njegov obstoj je spominjalo ime četrti: *Rena Vecia* (prim. arena - pesek). Z izkopavanjem so začeli pozimi med leti 1937-1938, ob priliki 2000-letnice rojstva Oktavijana Avgusta. Fašistični režim je namreč želel obeležiti in poudariti rimsko oziroma romansko preteklost Trsta. Rekonstrukcija je potekala naglo in brez filološke natančnosti.

Po strukturi gledališče deloma posnema grško, saj se naslanja na pobočje griča, deloma pa temelji na zidovih, kar je značilno za rimsko arhitekturo. Umetniško najzanimivejši del gledališča je bila *skené* (gr.) ali *scaena* (lat.), ki se žal ni ohranila; vidni so samo oporniki. Sestavljata jo *proscenium* ali sprednji del, kjer so nastopali igralci, in *scaenae frons*

Tako so prisostvovali predstavam tržaški Rimljani

oziroma kulise ali ozadje, ki je bilo bogato okrašeno s kipi, nišami in stebri; v njem se je odpiralo troje vrat: dvoje stranskih in osrednja, najiminitnejša. Za odrsko stavbo so stali pomožni prostori za igralce, skladišča, garderobe. Sedeži v polkrožnih vrstah, ki se stopničasto dvigujejo, tvorijo prostor, ki se imenuje *koílon* (gr.) ali *cávea* (lat.) in ki je s prehodi (*cúnei* - "klini") razdeljen na štiri segmente. Predstavam je baje lahko sledilo okrog 6000 gledalcev. Prve vrste (*íma cavea*) so zasedali imenitni meščani, najvišji del je bil namenjen preprostemu ljudstvu (*summa cavea*). Med odrom in sedeži se širi polkrožna *orhéstra* (gr.) ali *aréna* (lat.). Pred pripeko in drugimi vremenskimi nevšečnostmi je gledalce ščitila ponjava, ki so jo naslonili na drogove; luknje, v katere so jih zatakneli, so vidne še danes. Gledalci so v gledališče prihajali po dveh glavnih vhodih, ki jim pravimo *párodoi* (gr.) ali *versúrae* (lat.), neposredno v areno; po stranskih vhodih (*vomitória*) pa so lahko dospeli direktno med sedeže.

V gledališču so uprizarjali tako tragedije kot komedije. Ker v Trstu ni bilo niti amfiteatra niti cirkusa, je verjetno, da so se v gledališču vse do 3. - 4. stoletja vršile tudi gladiatorske igre. Gledališče se je v skladu z rimsko tradicijo nahajalo izven mesta, saj bi lahko v njem prišlo do izgredov, kot se še danes dogaja na nogometnih stadionih. Pogled na dogajanje na odru je še naknadno obogatilo morje, ki se je širilo tik za gledališčem.

Ni znano, ali je Trst dobil gledališče istočasno s statusom kolonije in ali je obstajalo neko prvotno, leseno gledališče. Ker predstavlja eden izmed

identificiranih kipov domnevno cesarja Nerona, obstaja hipoteza, da je gledališče obstajalo že sredi 1. stol. pr. n. št.. V tem primeru naj bi že omenjeni **Kvint Petronij**, ki ga kot dobrotnika povzdigujejo štirje ohranjeni epigrafski napisi, stavbo v letih 98-102 samo prenovil, ne pa zgradil. Ta slavni prednik Tržačanov je v času julijske in zlasti flavijske rodbine cesarjev opravil blestečo vojaško kariero (boril se je na primer v Jeruzalemu s Titom) ter naposled postal upravitelj španskih provinc. Šele na stara leta se je vrnil v rodno mesto, ki ga je očitno dovolj ljubil, da ga je na lastne stroške obogatil z razkošnim gledališčem.

6. Ostanki na griču Sv. Justa

Ostanki rimskega Trsta, ki jih najdemo na griču Sv. Justa, so izjemno zanimivi, saj predstavljajo središče antičnega mesta, vendar so kasnejše prezidave popolnoma spremenile izgled rimske preteklosti.

Kjer se je nahajalo mestno svetišče, posvečeno Kapitolski triadi, sta zrasli dve cerkvi, ki so ju v 14. stoletju spojili v baziliko Sv. Justa. Obstojata svetišča arheološke najdbe sicer ne potrjujejo z gotovostjo, vendar je znano, da so prvi kristjani gradili cerkve prav tam, kjer so prej svoje bogove častili pogani. V portal cerkve Sv. Justa je vzdian prežagan nagrobnik rimske družine **Barbijev** (polovici nagrobnika sta zaobrnjeni: levo so vgradili na desno stran, desno pa na levo).

Na vrhu Katedralne ulice (*Via della Cattedrale*) se je proti svetišču odpiralo monumentalno in razkošno stebrišče (propileje), katerega skromni ostanki so vidni ob zamreženem vznožju zvonika.

Nedaleč od zvonika lahko opazimo tudi borne ostanke velike bazilike: dve vrsti stebrov, ki so delno restavrirani. Bazilika je bila verjetno najrazkošnejša rimska stavba v Trstu:

domnevamo, da je imela pravokotni tloris ter da je merila 100 metrov v dolžino in 20 v širino. Notranjost se je členila na tri ladje ter se na severnem in južnem koncu zaključevala z dvema apsidama: v severni naj bi imelo sedež sodišče, v južni pa kurija (mestni svet). Od foruma ob baziliki se je ohranilo le nekaj tlakovcev.

Ko spregovori kamen (odlomek epigrafskega vira v zvezi z Oktavijanovo prenovo tržaškega obzidja):

[Imp(erator) Caesar] co(n)s(ul) desig(natus) tert(ium)

[III vir r(ei) p(ublicae)] c(onstituendae) iter(um)

murum turresque fecit

Poveljnik Cezar (= Oktavijan), tretjič imenovan za konzula in drugič za triumvira za upravo države je dal zgraditi obzidje in stolpe.

SLOVARČEK

apsida: polkrožni zaključek stavbe

bazilika: velika razkošna stavba, v kateri so v antiki trgovali in opravljali sodne obravnave; danes imenitna cerkev

epigraf: krajše besedilo, vklesano v kamen; danes krajše besedilo v verzih ali prozi

forum: večji trg, obdan z javnimi zgradbami; danes diskusijska skupina na internetu

indoevropski: povezan s skupino jezikov istega izvora, ki so se v pradavnini govorili od Indije do zahodne Evrope

jantar: okamenela smola rumenkaste barve

komedija: gledališka igra z zabavno vsebino

konzul: najvišji uradnik v Rimu (konzula sta bila dva)

lapidarij: muzej, ki hrani epigrafsko gradivo; zbirka kamnitih spomenikov

porečje: ozemlje, s katerega odteka voda v isto reko

relief: kiparsko delo, pri katerem upodobitev izstopa iz osnovne plošče

toponim: zemljepisno ime

tragedija: gledališka igra z resno vsebino

ZGODILO SE JE V LJUBLJANI

Evelina Umek

Visoko na korintskem stebru je pozlačeni Emonec spregovoril v nočno nebo: »Emoniensis sum, Emonec sem!« Že desetletja stoji v središču Ljubljane, v parku Zvezda pri Plečnikovem podhodu. Nemo, mirno opazuje dogajanje okrog sebe in premišlja o tisočletjih, ki so minila, odkar je živel na tem koščku zemlje. V rimski Emoni.

Živahna glasba je odmevala v poletno noč.

»Kdo si?« je zaslišal malo prestrašen glas pod seboj.

»Kdo sem?« je ponovil in skušal s pogledom prodreti v temo. Zaznal je gibanje, razločil dekliško postavo. »Kdo si ti?« je rekel prijazno.

»Jaz?« je rekla deklica in se ozrla kvišku ter se zagledala v pozlačeni kip. »Julija«.

»Julija?« je spet ponovil kip na stebru. »Latinsko ime. Različica moškega imena Julij. Gaj Julij Cezar je bil veliki rimski vojskovodja. In Emona je bila Colonia Iulia Emona«.

»Res?« je rekla deklica in presenečeno čakala, da se bo njena dogodivščina nadaljevala. Starši so s prijatelji sedeli v eni bližnjih kavarn na prostem, ona pa se je odtihotapila stran.

»Od kod si?« se je oglasilo z višine. »Jaz sem Emonec, rimski državljan, meščan rimske Emone, mesta v imperiju«.

»Oh«, je rekla Julija, »jaz pa sem iz Trsta, v tvojih časih je bil Tergeste«.

»Mesto ob obali. Ustanovil ga je Julij Cezar. Pomembno пристanišče tako kot Aquileia. Tudi Emona je bila pomembna, stala je na križišču poti ...«

»Kdo je ustanovil Emono?«

»Sam cesar Avgust. Kako svečano je bilo, ko so zaorali prvo, sveto brazdo in tako zarisali mejo bodočega mesta«.

»Sveto brazdo?« je vprašala Julija.

»Vsako novo rimsko mesto je nastalo tako. Avguri, svečeniki, so najprej opazovali let ptic in, če so iz njega razbrali božanske znake, so določili dan, ko so v plug vpregli dva bela vola in zaorali prvo brazdo. Tam, kjer je tekla prva brazda, so kasneje postavili obzidje«.

»Videla sem ostanke obzidja in vrata ...«

»Veličastno je bilo emonsko obzidje s svojimi petindvajsetimi stolpi«, je zasanjano rekel Emonec.

»Kaj si delal?« je bila radovedna Julija. »Kaj si bil po poklicu?«

»Kaj sem delal? Kako to misliš? Bil sem rimski meščan, imel sem zemljišča zunaj mestnega obzidja, bil sem bogat ... Zame so delali sužnji«.

»Saj res, imeli ste sužnje«, je rekla Julija. »Kako pa si preživel dan?«

»Urejati je bilo treba različne zadeve, se ukvarjati s posli, vsak dan sem šel na forum, poklonil sem se bogovom – Jupitru, Junoni in Minervi, v terme, v časih na kakšno prireditev, v gledališče, se ob obloženi mizi srečeval s prijatelji«.

»V Trstu so na griču Svetega Justa ostanki foruma, tukaj pa jih nisem videla«.

»Žal, ko so gradili moderno Ljubljano, so pod novimi stavbami pokopali tudi rimske ostanke. Le nekaj jih je še ...«

Tedaj se je iz podhoda izvila temna postava, da je Julija prestrašeno vzkliknila.

»Skrij se!« ji je zapovedal Emonec.

Julija se je prihulila za bližnje drevo in skušala postati nevidna.

Emonec pa je s svojega vzvišenega mesta zavpil, kolikor je mogel: »Quis es? Quo vadis? Kdo si? Kam greš?«

Postava je otrpnila, tuji, nepoznani jezik jo je prestrašil: »Kaj? Kdo je? In v kakšnem jeziku govoriš?« je zajecjlala.

»Emoniensis sum!«

Neznanec se je prestrašen odmajal nazaj v podhod, Julija je še malo počakala in stopila izza debla.

Globoko je vdihnila in se ozrla k Emoncu.

»Dobro si ga prestrašil«, se je zasmejala. »Povej mi še nekaj, kaj ste jedli v tistih davnih časih?«

»Kaj smo jedli? Zelo pestro hrano. Kar ni zraslo v okolici Emone, so nam pripeljali od drugod. Sol smo dobivali ...«

»Iz Trsta«, ga je prekinila Julija, »v Trstu so bile nekdanje soline«.

»Tovorili so jo v mehovih«, je nadaljeval Emonec, »olje, istrsko ali italjsko vino, vloženo sadje, olive v olju ali medu, začimbe in omake pa so nam pripeljali v amforah. Do Nauportusa po cesti, od tam dalje pa po reki, ki se je prav tako imenovala Nauportus«.

»Po Ljubljani?«

»Naši čolni so pluli še naprej do Save in po Savi do Donave. Velik je bil naš imperij«.

»Veš, kako velik je šel današnji svet!«

»Res?«

»Odkrili so nove celine in dobili smo nove rastline, ki jih vi niste poznali.

Paradižnik, koruzo, krompir, sladkor ...«

»Od kod?«

»Iz Amerike. To je nova celina na oni strani oceana«.

»Onstran oceana, onstran Herkulovih stebrov, tam, kjer se Evropa približa Afriki?« je na glas osuplo razmišljal Emonec.

»To se zdaj imenuje Gibraltar«, ga je dopolnila Julija.

»Mi pa smo mislili«, je sam zase nadaljeval Emonec, »da obvladujemo večino sveta, da smo ustvarili največji imperij vseh časov. Za nami so ostali samo nekakšni ostanki, razvaline, črepinje lončenih posod ...«

»Ni res«, ga je tolažila Julija, »v šoli se učimo o vaši zgodovini, o vaših dosežkih, umetnosti, literaturi ... Moja sestra se uči latinščine«.

»Kaj res?« se je razveselil Emonec.

»Res je. In obljubim ti, da bom šla v muzej, ogledala si bom tudi druge ostanke nekdanje Emone. In prišla ti bom povedat«.

Oddaljen glas je klical: »Julija, Julija!«

»Grem. Nasvidenje«, je deklica stekla skozi park k staršem.

Emonec na svojem korintskem stebri nenadoma ni več občutil teže stoletij in za hip, samo za hip se mu je zazdelo, da bi lahko stopil s svojega stebra in se odpravil po ulicah današnje Ljubljane iskat svojo hišo v tem modernem labirintu.

LITERATURA IN VIRI

- S. Berzelak, Stare dobe, Zgodovina za 1. letnik gimnazij, Modrijan, Ljubljana, 2003
- E. Bezin in P. Dolhar, Kako lep je Trst, ZTT, Trst, 2011
- V. Brodnik, Zgodovina 1, DZS, Ljubljana, 2011
- P. Chrisp, Stara Grčija, Pomurska založba, Murska Sobota, 2004
- G. Caselli, Življenje skozi stoletja, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988
- J. Cummins, Slavna poglavja zgodovine, Didakta, Radovljica, 2009
- D. Ella, Velike bitke, Ark, Izola, 2009
- O. Janša, Spoznavajmo zgodovino, Modrijan, Ljubljana, 2004
- O. Janša, Od prazgodovine skozi stari in srednji vek, DZS, Ljubljana, 2005
- M. Kerrigan, Stari Rim in rimsko cesarstvo, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2002
- Z. Kastelic, Zgodovinski atlas za osnovno šolo, DZS, Ljubljana, 2004
- P. Miquel, V rimskih časih ..., Mladinska knjiga, 1989
- A. Millard, Ljudje nekoč, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1989
- R. Platt, V začetku ... skoraj popolna zgodovina tako rekoč vsega, Slovenska knjiga, Ljubljana, 2001
- R. Randall, Miti in legende: neverjetne zgodbe s celega sveta, Modita, Kranj, 2002
- J. Razpotnik, Raziskujem preteklost 7, Rokus Klett, Ljubljana, 2008
- L. Smotlak, Sprehodi po Trstu, SSO, Gorica, 1991
- V. Villacampa, Vodnik po svetovni zgodovini, Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, 2005
- Gian Paolo Ceserani, zbirka Zgodbe starega sveta, TROJA, KRETA, Domus 1989
- Federica Lara Peinad, zbirka Znanja za vsakogar: Kako so živeli Rimljani, Kako so živeli Grki, Založba EWO, Ljubljana, 1995
- Peter Chrisp, Pogled od blizu – Stara Grčija, Pomurska založba 2004
- Fiona Macdonald, Zakaj neki so Grki gradili svetišča in druga vprašanja, Pomurska založba, Murska Sobota, 1998
- Natalie Pope Boyce, Boyce, Stara Grčija in olimpijske igre, stvarna priloga h knjižnici Začele so se olimpijske igre, Grlica, Ljubljana, 2004

Eduard Petiška, Stare grške bajke, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2022

Karmen Simonič Mervic, Stari vek, zgodovina za 7. Razred osnovne šole, Modrijan, Ljubljana, 2011

Jelka Razpotnik, Damjan Snoj, Raziskujem preteklost 7, učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole, Rokus Klett, Ljubljana, 2013

Jelka Razpotnik, Damjan Snoj, Raziskujem preteklost 7, delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole, Rokus Klett, Ljubljana, 2013

Marta Otič, Zgodovina 6, Svet skozi čas, učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008

Marta Otič, Zgodovina 6, Svet skozi čas, delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008

Marta Otič, Zgodovina 6, Svet skozi čas, priročnik za učitelje za zgodovino v šestem razredu osnovne šole, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008

Drago Potočnik, Zgodovinski atlas, Potovanje skozi čas in prostor, Mladiska knjiga, Ljubljana 2009

(več avtorjev), 120 zgodovinskih projektov, obudimo preteklost skozi ustvarjalnost, Didakta, Radovljica, 2010

Ivan Artač, Človek in čas, 1. del, DŠU, Trst, 1981

Peter Conolly, Zgodovina rimske vojske, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990

Pierre Miquel, V rimskih časih, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1989

Vikipedija, prosta enciklopedija

Slovenski knjižnično-muzejski mega kviz 2013/2014, 8. cikel (www.megakviz.si)

ISBN 978-88-947269-6-1

Didaktično gradivo v prosti uporabi v skladu s Creative Commons BY-NC-SA

Progetto realizzato con il finanziamento ex art. 11 comma 5 della legge 38/01
Projekt je bil finančno podprt na podlagi 5. odstavka 11. člena zakona 38/01